

מחיר המידע: קליטה ושיקום של סיעוני מערכת הבטחון בערי ישראל

פרופ' מנחם הופנונג
המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית
msmh@huji.ac.il

תקציר

מחקר זה מנתח את מאפייני תעשיית גיוס משתפי הפעולה בשטחים ואת מחירה של תעשייה זו במונחים חברתיים וכלכליים. שאלת המחקר העיקרית היא, מהו המחיר האמיתי שמשלמת החברה הישראלית בגין גיוס, תחזוקה ושיקום של משתפי הפעולה בשטחים?

המחקר בנוי כולו על מקורות גלויים. מקור המידע העיקרי לאיסוף החומר המחקרי הראשוני הוא קרוב לאלף תיקים משפטיים (בכללם כ-525 תיקי בג"ץ). העתירות שהן עיקר התשתית המחקרית, הוגשו לבג"ץ במהלך השנים על ידי סיענים ומבקשי מקלט (מרביתם פלסטיניים) הטוענים כי בשל פעילותם למען ישראל יש להעניק להם מעמד של סיענים או של מאויימים (אנשים הנמצאים בסכנת חיים בשטחים בגין חשד אמיתי או שמועות בדבר היותם משתפי פעולה עם ישראל). בנוסף לעתירות לבג"ץ נאסף מידע נוסף מתוך יותר מ-400 תיקי ערכאות משפטיות אחרות, מידע המשלים את זה הנכלל בתיקי הבג"ץ. אחד החידושים במחקר זה הוא בכך שהוא ממחיש כיצד שימוש במקורות משפטיים גלויים עשוי לאפשר חקר של תחומי פעילות ממלכתית שלא נבחנו ולא נחקרו בשל היעדר מידע נגיש.

רבים מתושבי השטחים המגויסים כסיענים נחשפים במהלך פעילותם ובשעת צרה הם נמלטים לישראל וזוכים לקבל בה היתר ישיבה, תושבות לעתים אף אזרחות. מערך השיקום כולל, מערך ארגוני, מענקי סיוע, הסדרת עבודה וליווי שיקומי למשתפי הפעולה ומשפחותיהם.

ההיקף האמיתי של תופעת הסייענות נעלם עד כה מעיני הציבור, לא במעט מפני שיישוב ושיקום הסייענים נעשה בערים מעורבות או בישובים בפריפריה בהם יכולת התושבים להתנגד להתיישבות הסייענים במקום היא חלשה יותר מאשר בישובים מבוססים. המדובר בהגירה מתמדת של תושבי השטחים לישראל בגין מחויבות ישראלית להגן על סיענים שנחשפו ולאפשר גיוס קבוע של סיענים נוספים.

במשך השנים נקלטו בדרך זו אלפי משתפי פעולה פלסטיניים ולבנונים (ועשרות אלפי בני משפחה ומאויימים אחרים) בישראל. חלק ניכר מאותם משתפי פעולה גויסו לפעילות בשל היותם בעלי עבר פלילי במקום מגוריהם. המחקר הנידון מעלה את השאלה האם השימוש הנרחב בתופעת הסייענים לצורך השגת מידע מודיעיני אינו בבחינת עושר השמור לרעת בעליו? במלים אחרות, האם קליטה מסיבית של סיענים בתוך ישראל, גם אם היא מסייעת לביטחון בטווח המיידי, אינה יוצרת בעיות חמורות שישראל תתקשה להתמודד עמן בעתיד?

מבוא

בשנת 1994 פרסם ארגון 'בצלם' מחקר בנושא "משתפי הפעולה בשטחים בתקופת האינתיפאדה"¹. המחקר שעורר בשעתו ויכוח נוקב עסק בתופעת הרצח של פלסטינים בידי בני עמם עקב חשד או הפצת שמועות בדבר שיתוף פעולה עם ישראל. המספרים שלוקטו ממקורות שונים וצוטטו בדו"ח, התייחסו לשש שנות אינתיפאדה (1987 - 1993) והעמידו את אומדן הנרצחים על כ-900 בני אדם, או כשלושה אנשים שחייהם נתקפחו מדי שבוע במשך שש שנים בשל תיוגם כמשתפי פעולה עם ישראל. מקריאת הדו"ח עולה תמונה ברורה מאד, לפיה אין האשמה קשה יותר בחברה הפלסטינית מאשר תיוג אדם כמשתף פעולה עם ישראל. פלסטיני שהוקע באופן פומבי כמשתף פעולה, אף עם התווית הודבקה בטעות או במזיד, היה משול למי שהוצא כנגדו גזר דין מוות וחיו נחשבו שווים כקליפת השום.

מאז פרסום דו"ח בצלם עברו כעשרים שנים והנה בשנים האחרונות ניתן לצפות בתופעה מעוררת פליאה. עשרות (ואף מאות) של פלסטיניים פונים מדי שנה לבית המשפט הגבוה לצדק בישראל ומבקשים לקבל הכרה כ"סייענים" (המונח המקובל בישראל להגדרת פלסטינים המופעלים כמקורות מידע בידי מערכת הביטחון) או למצער כ"מאויימים"². מכאן מתבקשות השאלה, מה אירע במשך עשרים שנים, כיצד הפכה תגית הסייען מתגית בזויה לתואר נחשק, במובן שאנשים מוכנים לפנות לבית המשפט של האויב כדי שזה יקבע שהם זכאים לשאת את התווית אותה כה מתעבים בני עמם ודתם?

תשובה אפשרית ראשונית היא שההכרה במבקש מעמד של סייען, מקנה זכות ישיבה בישראל, אפשרות לעבוד ולהשתכר ולעתים נלוות לה הטבות רחבות יותר כמו מתן אזרחות ישראלית, סיוע במגורים ואף מתן סל קליטה נאה לסייען ולבני משפחתו. מן העתירות וההחלטות הניתנות בידי בג"ץ קל ללמוד כי התופעה היא רווחת הרבה יותר מהתמונה המתקבלת מן התיקים המשפטיים. במשך השנים שחלפו מאז מלחמת ששת הימים עברו להתגורר בישראל אלפי סייענים ועשרות אלפי בני משפחות של סייענים ותושבי עזה והגדה המערבית הטוענים כי הם זכאים למעמד של סייען או למעמד של "מאויים" (הזכאי להגנה בישראל ולהיתר שהיה, גם אם לא להטבות להן זוכים הסייענים). אם האינטרס של מבקשי תגית הסייען הפלסטינים נראה מובן, לא ברור מהו האינטרס של ישראל לקלוט עשרות אלפי פלסטינים בתחומה ועוד במימון נדיב מאד מתקציב המדינה הניתן לסייענים ולבני משפחתם.

בבסיס מחקר זה עומדות שתי תובנות מרכזיות. הראשונה היא כי גיוס סוכנים הינו מרכיב אינטגרלי ומרכזי בהשגת מודיעין איכותי ועדכני. מכאן שגיוס סוכנים והפעלתם הם בבחינת הכרח בל יגונה במציאות הביטחונית הנוכחית. התובנה השנייה היא כי פעולת גיוס הסוכנים לא מסתיימת עם השגת המודיעין הנדרש

---

¹ בצלם, משתפי הפעולה בשטחים בתקופת האינתיפאדה 11 (1994).
² ועדת המאויימים הוגדרה בבג"ץ 7008/07 פלוני נ' משרד ראש הממשלה, פס' 14 לפסק דינה של השופטת א' פרוצ'קיה (פורסם בנבו, 9.6.2009) באופן הבא: "גוף הפועל במסגרת מפקדת תיאום הפעולות בשטחים, והיא מוסמכת לדון בבקשות פלסטינים תושבי איו"ש ועזה, הטוענים כי נשקפת סכנה לחייהם באזור עקב שיתוף פעולה בינם לבין גורמי בטחון ישראליים, או קיום חשד לשיתוף פעולה כזה. חברי הועדה כוללים נציגים מטעם גורמי הבטחון, הצבא, המשטרה ומשרד המשפטים. בקשה בענין מאויימות נבחנת על פי שני קריטריונים עיקריים, האחד – קיום אינדיקציות המצביעות על סכנה הנשקפת לחיי הפונה על רקע חשד לשיתוף פעולה עם ישראל; השני – סכנה לשלום הציבור בישראל משהייתו של המבקש בגבולות הארץ. הועדה מוסמכת להעניק היתרי שהייה זמניים בשים לב למידת הסכנה הנשקפת למבקש משהייתו באיזור, ובכפוף להעדר מניעה בטחונית או פלילית מצדו. היתרים אלה הם בעלי אופי המניטריי".

ושיקומם (בארץ) הוא שלב מובנה בתהליך. לאור שתי התובנות הללו, השאלה שאולי ראוי לשאול היא של מידה – כמה סייענים ותמורת איזה מחיר? שאלה זו הוצגה בשיח הציבורי-בטחוני במונחי עלות-תועלת תקציביים ומודיעיניים בלבד. ההשלכות ארוכות הטווח של קליטת כמות גדולה של סייענים בתוככי מדינת ישראל לא נידונה כשאלה בפני עצמה, וככל הנראה לא קיימים בידי אף גוף ממלכתי או מוסד אחר נתונים המאפשרים למדוד את השלכות הרוחב לרבות העלויות הכלכליות והחברתיות של קליטת הסייענים.

אימוץ מדיניות קליטת הסייענים בתוככי ישראל (כפי שהיא נחשפת מקריאת מאות התיקים המשפטיים) מקורה בהכרה כי סייען שנחשף נתון לסכנת חיים, וכי למי שגייס והפעיל יש מחויבות מוסרית לדאוג כי הסוכן שפעילותו נחשפה לא יהיה נתון לסכנת חיים ובנוסף גם מחויבות מעשית כדי לשמור על מוניטין יכולת גיוס עתידית. עם זאת, ההיקף הרחב של השימוש בסייענים וקשיי קליטתם בישראל (סוגיה שתופל בהמשך המאמר) מעלים את השאלה, האם הפרקטיקה של גיוס מאסיבי של סייענים וקליטה בישראל, לא הופכת את דרך השגת המידע לעושר השמור לרעת בעליו? האם קליטת הסייענים בישראל, אף אם היא מסייעת לביטחון השוטף בטווח הקצר, אינה יוצרת בטווח הארוך בעיות חברתיות וביטחוניות המעמידות בסימן שאלה את התועלות המיידות הנובעות מדפוסי הגיוס, ההפעלה, החילוץ והקליטה של סייענים בתוך ישראל?

קליטת סייענים במספרים גדולים ושיקומם בישראל נתפסה בדרך כלל כמחיר שיש לשלמו בעת שמתקבלת החלטה מדינית בדבר נסיגה משטח שהוחזק בידי צה"ל לאורך שנים. השערת המחקר, שלא מדובר רק באירוע נקודתי של קליטת סייענים עקב נסיגה משטח שפונה בעבר, אלא שהליך הקליטה והשיקום בתוך ישראל הוא הליך אנדמי רציף, הקשור לניסיון לבסס נוכחות ישראלית בשטחי הגדה המערבית ולעצב גבול מדיני רצוי. מה שנעלם מהעין ומהדיון הציבורי הוא שבהיותה תהליך רציף ומתמיד הקשור בניסיון לבסס שליטה והתיישבות בשטח עוין, מובילה מדיניות ההישענות על סייענים, לא רק להתבססות ישראלית בשטחי הגדה המערבית, אלא גם לתהליך מקביל, של הגירה פלסטינית משמעותית לתוך גבולות הקו הירוק, הגירה הממונת בחלקה בידי מדינת ישראל.

רקע היסטורי, השוואתי ותיאורטי

כבר משחר ימיה של ההתיישבות הציונית בארץ ישראל נעזרו זרועות היישוב בגיוס של מודיעים וסייענים ערבים במסגרת המאבק מול השלטון המנדטורי ומול התנועה הלאומית הפלסטינית.³ היקף הפעילות המודיעינית ובפרט היקף השימוש בסייענים קיבל ממדים שונים לחלוטין לאחר 1967.⁴ קליטת הסייענים בישראל ובמיוחד במספרים גדולים החלה בשנות ה-80 והיא קשורה לא במעט בהכרה כי אין ביכולתה של ישראל להחזיק אחיזת קבע בכל השטחים. פינוי השטחים העלה באופן טבעי את השאלה מה לעשות עם אותם סייענים שאפשרו למנגנון השליטה להתקיים, האם להפקירם לגורלם בשטח, או להציע להם להיקלט במקומות בהם לא יהיו חשופים לסכנת חיים? ישראל בחרה במדיניות של דאגה לסייענים וניסיון לחלץ

³ יואב גלבר **שרשי החבצלת: המודיעין ביישוב, 1918 – 1947** (1992). אסא לפן **הש"י: שרשיה של קהילת המודיעין הישראלית** (1997). יעקב נמרודי **מסע חיי** (2003). הלל כהן **צבא הצללים** (2004).

⁴ דוד רוזן **שנת שבי"ב** (1900). דוד מימון **הטרור שנוצח: זיכוי הטרור ברצועת עזה, 1971-1972** 160-164 (1993). יעקב פרי **הבא להרגך** 48-53 (1999).

מהשטח את אלו שנחשפו. לקראת העברת השליטה בעזה ובאזור יריחו לרשות הפלסטינית ב-1994, הוקמה המנהלה הביטחונית לסיוע שתפקידה לטפל בסייענים משוקמים, ומדיניות קליטת הסייענים בישראל הפכה למדיניות מוצהרת. אף שהיו סייענים שלהם הוצעו אפשרויות קליטה בחו"ל (בעיקר נוצרים), הקליטה העיקרית נעשתה בתוך ישראל, בין השאר בשל קשיים לשכן ולשקם בארצות אחרות קבוצות גדולות של סייענים לשעבר.⁵

נשאלת השאלה האם ניסיונה של ישראל הוא ייחודי או שמא המקרה הישראלי משתלב בתבניות קיימות בספרות ההשוואתית? עד כמה המקרה הישראלי יכול ללמד על הנסיבות בהן מדינות פונות לפתרונות שניתן מראש לחזות כי הם עתידים ליצור בעיות לא פחות קשות מהבעיה הראשונית שלה יועד הפתרון הנידון? ניתן להציב את השאלה באופן בה הצגתי אותה לכמה בכירים במערכת הביטחון אותם פגשתי במהלך מחקר זה: "אם היית יודע שעל כל מאה סייענים תצטרך לקלוט X סייענים בישראל ושמטוך X הנקלטים Y יעסקו בפעילות פלילית נמשכת, ובידיעה שקליטת דור הילדים תהיה גם היא מסובכת ובעייתית, האם היית תומך מלכתחילה בגיוס מסה כזו של סייענים?"

המחקר ההשוואתי אודות סייענים אינו מספק השוואות טובות לבחינת המקרה הישראלי, על אף השימוש בסייענים רווח מאד בעבר וקשה למצוא מקרה של מדינה שהצליחה לבסס שלטון בטריטוריה עוינת בלי לגייס לשירותה מקורות מידע וסייענים מקרב האוכלוסייה הנכבשת. רבות הן הדוגמאות בהן המעצמה הכובשת ניגפה במלחמה והסייענים הופקרו למר גורלם. ניתן להזכיר בהקשר זה את כיבושי גרמניה במלחמת העולם הראשונה והשנייה ואת השטחים שנכבשו על ידי יפאן בשנות השלושים והארבעים למאה ה-20. במקרים אחרים, מעבר משלטון של קבוצה דומיננטית אחת על פני קבוצות אחרות לשלטון רוב באותה טריטוריה, לווה סיום שלטון המיעוט (שנשען על סייענים) בתהליך של השלמה ופיוס שאפשר למיעוט ולסייענים להמשיך ולחיות במקום מגוריהם (רודזיה ודרום אפריקה). מה שמייחד את המקרה הישראלי לעומת המקרים האחרים, הוא שישראל לא ניגפה במלחמה ושישראל בחרה לקלוט את אוכלוסיית הסייענים בשטחה היא. בהקשר זה מספקת הספרות ההשוואתית מקרה אחד דומה והוא סיום השלטון הצרפתי באלג'יריה ומקרה נוסף עם דמיון רחוק יותר, קליטת הסייענים מדרום וייטנאם בשנות השבעים בארצות הברית..

בשונה מישראל, צרפת ראתה באלג'יריה חלק אינטגרלי ממדינת צרפת. חיילים אלג'יריים גויסו לצבא הצרפתי ואף שירתו ביחידות לוחמות. גם לאחר תום מלחמת העולם השנייה, בתקופת המרד האלג'ירי שירתו עשרות אלפי ערבים ילידי אלג'יריה בצבא הצרפתי ובזרועות המודיעין של צרפת. לכאורה שירתו הסייענים האלג'יריים (Harkis) את מדינתם הם ולא שלטון זר. במציאות, לא ניתן לתושביה המוסלמים של אלג'יריה שוויון זכויות מלא וההתקוממות נגד השלטון הצרפתי ניזונה מתמיכה ניכרת בקרב האוכלוסייה המקומית. סוכניה וסייעניה המקומיים של צרפת נחשבו על ידי אלג'יריים רבים כבוגדים ומשתפי פעולה.

---

⁵ כך למשל, בדיון שהתקיים בוועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת ביום 11.12.2000 מסר נציג משרד החוץ, מר שלום כהן נתונים על ניסיונות להסדיר הגירה של יוצאי צד"ל לחו"ל: "גרמניה כבר קלטה, יש שתי מדינות שהביעו נכונות לקלוט, אוסטרליה ואורוגוואי, ו-7 מדינות שבודקות. כל השאר, בסביבות 14-15 מדינות דחו על הסף בשל סיבות שונות ומשונות. חלקן הוזכרו: מעמד של פליטות, החשש שזה יהיה נטל כלכלי על המדינות עצמן, הפרסום בתקשורת שהפחיד את הממשלות השונות וכדומה." פרוטוקול ישיבה מס' 183 של ועדת הפנים ואיכות הסביבה, הכנסת ה-15, 18 (11.12.2000)

ב-1962, לאחר מלחמה עקובה מדם של שמונה שנים, הסכימה צרפת להעניק עצמאות לאלג'יריה. בעת הפינוי הצרפתי פונו עשרות אלפי משתפי פעולה אלג'ירים ובני משפחתם ושוכנו במחנות בדרום צרפת. ההערכה היא שכ-20,000 סייענים עם כ-70,000 מבני משפחותיהם ברחו לצרפת וקיבלו שם מעמד של פליטים בין השנים 1962 ל-1968. מאוחר יותר קיבלו המפונים אזרחות צרפתית.⁶ רובם הועברו למחנות סגורים שנבנו לצורך קליטתם, בעיקר בדרום צרפת, בהם התגוררו תחת פיקוח צבאי ובתנאים קשים.⁷ לאחר מחאות ומהומות בשנות ה-70, החליטה ממשלת צרפת על סגירת המחנות ומפוני אלג'יריה הועברו לשיכונני דור ציבורי בפרברי ערי הדרום. משפחות המפונים התקשו להתפרנס וחיו בתנאים סוציו-אקונומיים קשים. ב-1994 הכירה ממשלת צרפת בסייענים שפנו כלוחמי צבא צרפת לשעבר, וב-2005, אישר הפרלמנט הצרפתי מתן תשלומי קצבאות ופנסיית מלחמה למשפחות הסייענים והחיילים לשעבר.⁸ מספרם *הארקיס* לרבות ילדי דור שני ושלישי הוערך בפרסום רשמי ב-2012 בכ-500,000 איש,⁹ אך קיימות גם הערכות כי מספרם מגיע ל-800,000 איש.¹⁰

הליך הקליטה והשיקום בצרפת הותיר צלקות שלא הגלידו גם לאחר חמישים שנה וגם כיום חיים רבים מן המפונים וילדיהם כקבוצה נבדלת ומובחנת מהאוכלוסייה הצרפתית. הסייענים שנותרו באלג'יריה היו נתונים לרדיפות ולרציחות. היו מהם שנלקחו לפינוי שדות המוקשים שהותירו אחריהם הצרפתים בגבול אלג'יריה-תוניסיה, ואחרים נקטלו עם בני משפחותיהם או נמקו בבתי כלא.¹¹ הגורל שפקד את הסייענים האלג'ירים שנותרו באלג'יריה עמד לנגד עיני קובעי המדיניות בישראל, בפרט לאור העובדה שמדובר בתנועת שחרור ערבית בחברה מוסלמית, כאשר הצלחת ההתקוממות האלג'ירית היוותה מודל ומקור חיקוי לתנועה הלאומית הפלסטינית.

מקרה אחר שמזכיר במידה מועטה את המקרה הישראלי הוא קליטת סייענים וייטנאמיים בארצות הברית לאחר נפילת ממשלת דרום וייטנאם ב-1975. המספר היחסי של הוייטנאמיים שנקלטו בארצות הברית קטן בעשרות מונים ממספר הסייענים הערבים שנקלטו בישראל. להבדיל מצרפת וישראל, ארה"ב אינה מוגדרת כמדינת לאום, אלא כמדינה קולטת הגירה בה פתיחות רב-תרבותית היא מדיניות מוצהרת, ובתנאים

⁶ Faivre, M. L'histoire des Harkis, 1962-1999. *Guerres mondiales et conflits contemporains*, No. 202/203, Civils et militaires dans les conflits du XXe SIÈCLE (Avril-Sept. 2001), 61.

⁷ "Carte des camps de harkis", *Les Temps Modernes*, 2011/5, no. 666, 285. Retrieved online: <http://www.cairn.info/revue-les-temps-modernes-2011-5-page-285.htm>

⁸ Loi 2005 – 158, promulgated on February 23rd, 2005: **Reconnaissance de la Nation et Contribution Nationale en Faveur des Français Rapatriés**. Retrieved online:

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000444898&dateTexte>

(Enjelvin, 2006) 2006.

⁹ Le Monde, "L'histoire des harkis est politique, pas ethnique ou confessionnelle", 25 september 2012. Retrieved online: http://www.lemonde.fr/societe/article/2012/09/25/l-histoire-des-harkis-est-politique-pas-ethnique-ou-confessionnelle_1765025_3224.html

¹⁰ Le Point, "Les harkis montrent les dents", 24 janvier 2012. Retrieved online: http://www.lepoint.fr/politique/election-presidentielle-2012/les-harkis-montrent-les-dents-24-01-2012-1423117_324.php

¹¹ מספר האלג'ירים שעבדו עבור השלטון הצרפתי באלג'יריה הוערך ב-250,000. מתוכם הורשו להגר לצרפת לאחר הפינוי 15,000 בלבד, מרביתם, לוחמי מיליציות אלג'יריות (Harkis) שלחמו לצד צרפת. מספר משתפי האלג'ירים שנרצחו לאחר המלחמה אינו ידוע בוודאות. הורן בספרו משנת 1977 (תורגם לעברית ב-1989) מביא הערכות הנעות בין 30,000 ל-150,000 משתפי פעולה שנרצחו לאחר השגת העצמאות. אליסטר הורן **מלחמה פראית לשלום** (1977). מספרים דומים ביחס למספר ה"ארקיס" שנרצחו מובאים ע"י Geraldine Enjelvin "Harki Identity: A Product of Marginalisation and Resistance of Symbolic Violence?" **National Identities** 8(2) (2006).

אלו הליך הקליטה של הסייענים בני וייטנאם בארה"ב היה קל ומוצלח למדי. בכיבושים מאוחרים יותר כדוגמת אפגניסטאן ועיראק, הייתה נכונות אמריקאית לקלוט רק מספר קטן מאד של סייענים איכותיים. לאחרים נמצא הסדר במסגרת הממשל החדש (בעיראק), או באמצעות קליטה במדינה שלישית.

נמצא אם כן, כי הספרות ההשוואתית אינה מספקת די מקבילות טובות על מנת לשבץ בתוכה את המקרה הישראלי. יתר על כן, המקרה הצרפתי גם הוא לא זכה לפיתוח תיאורטי נאות, אבל קליטת הסייענים האלגיריים בצרפת כן מרמזת על קשר למסגרת תיאורטית המאפשרת לדון בה ובמקרה הישראלי באופן המספק תובנות מעניינות. בשני המקרים, הישראלי והצרפתי, הדמיון אינו מצטמצם רק לגיוס הסייענים וקליטתם אלא טומן בחובו ענין עקרוני הרבה יותר הקשור בשאלה של הגדרת השטח והגבולות של מדינה ריבונית. שאלה זו עומדת בבסיס הגישה התיאורטית של "הגבולות ההולמים למדינה" (Right sizing the state) אשר מתמקדת במגוון התנאים הפוליטיים וסדרי העדיפויות של סוכנים פוליטיים בעיצובם של גבולות קיימים.¹² האסטרטגיות של 'עיצוב גבולות הולמים' הרלוונטיים למחקר זה כוללות: (1) התרחבות (up sizing) טריטוריאלית; (2) התכווצות (down sizing) טריטוריאלית; (3) ייצוב הגבולות הקיימים (stabilizing).¹³ כל אחד מהתהליכים הללו הינו בעל מאפיינים ייחודיים, כמעט תמיד מלווה בסוגיות דמוגרפיות והינו בעל השלכות על האוכלוסייה באופן כזה או אחר (right peopling). חשוב להדגיש כי במושג 'הגבולות ההולמים' (right sizing) הכוונה אינה להלימה מושלמת של הגבולות הגיאוגרפיים עם מציאות אתנית או לאומית נתונה, אלא כי גישה זו מסתכלת על תהליכי שינוי או בחינה של גבולות ושטח מדיני כתהליך בו מנסות מדינות לעצב את גבולותיהן באופן שיתן מענה הולם יותר ללחצים פוליטיים, אתניים וכלכליים, המערערים או יוצרים איום מוחשי ליציבות הפוליטית במבנה הקיים.

הניתוח המרחבי-פוליטי אשר יוצג בהמשך, מראה כי תופעה זו קשורה בטבורה לתהליך ההתפשטות הטריטוריאלית של ישראל בשנים 1967-1982 ותהליך ההתכנסות ההדרגתית לגבולות של מדינת לאום (גבולות 1949) משנת 1982 ואילך. הניסיון להחזיק בשטחים שנכבשו בסיומן של מלחמות בין ישראל לשכנותיה חייב גיוס מקורות מודיעין מקרב האוכלוסייה הנכבשת. נסיגה משטחים שנכבשו במלחמות והתכנסות לתוך גבולות המקובלים על חלקים גדולים יותר מהציבור כגבולות לגיטימיים של ישראל, הביאה לפינוי ושיקום בישראל של סייעני מודיעין ששירתו את המאמץ הצבאי. גלי הקליטה בישראל נבעו בעיקרם מהחלטות מדיניות לפנות שטחים (סיני ב-1982, נסיגות לרצועת הביטחון בלבנון ב-1983 ו-1985, הסכמי אוסלו ב-1993, הנסיגה מלבנון בשנת 2000, ההתנתקות מעזה בשנת 2005). בין לבין, הנצחת קיומה של רשות פלסטינית עצמאית למחצה בשטח הגדה המערבית במקביל לנוכחות ישראלית מסיבית ברוב השטח, במציאות בה נמשכת העוינות בין הרשות הפלסטינית לישראל ובמצב בו קיימים מנגנוני בטחון פלסטיניים המנהלים

---

¹² O'Leary B, Lustick I, Callaghy T (Editors) **Right-sizing the State: The Politics of Moving Borders** (2001).

¹³ אסטרטגיות נוספות לעיצוב הגבולות כוללות יצירת בריתות בין מדינות תוך שמירה על החלוקה המרחבית הקודמת (כלומר פדרציות והקונפדרציות) או מיזוג של ישויות פוליטיות. להרחבה על אסטרטגיות של קביעת גבולות וניהול של הבדלים אתניים. שם. כן ראה; Atzili Boaz, "When Good Fences Make Bad Neighbors", **International Security** 31:3 (2007); Duffy Toft Monica "Ending Civil Wars" **International Security**, 34:4 (2010).

מעקב אחר סייענים¹⁴, כל אלו מובילים את ישראל להעסיק מערך גדול של מקורות שיבטיח זרימה שוטפת של מידע מחד גיסא, ולהמשיך ולקלוט בקרבה את אותם מקורות שנחשפו מאידך גיסא. נושא קליטת הסייענים ושיקומם בישראל, לא נחקר כמעט עד כה, לא מפני שאינו מעניין, אלא מפני שלא הייתה לחוקרים גישה למקורות זמינים שיאפשרו להם מחקר שיטתי של התופעה. היעדר מידע כתוב, שמירה על סודיות המסמכים הכתובים והחשש מאיסור מצד הצנזורה על פרסום מחקר שעושה שימוש במסמכים פנימיים מודלפים, כל אלו חברו לכך שאין כמעט מאמרים בכתבי עת אקדמיים אודות הסייענים. נכתב מעט על הסייענים בתחקירים עיתונאיים ונקודתיים. המאמרים המעטים שבחנו את הסוגיה עשו כן מנקודת המבט של זכויות האדם.¹⁵ לכן, במחקר זה עוצבה מתודולוגיה הבנויה על חקר מקורות גלויים וזמינים המאפשרים לבחון ולאמוד את תופעת הסייענים, בזמן הווה, באופן שבו לא נעשה עד כה שימוש מחקרי לבחינת תופעות דומות בישראל.

מתודולוגיה

הדרך שאומצה במחקר זה להתמודדות עם בעיית נגישות המקורות היא דרך שעוקפת את בעיית סודיות המקורות ואת מגבלות הצנזורה בכך שהיא עושה שימוש באיסוף מידע גלוי דרך תיקי בתי המשפט. היות ותיקי בתי המשפט ובפרט ההחלטות הסופיות בתיקים, הם מידע המצוי באופן זמין במאגרי מידע גדולים הפתוחים בפני הציבור (חלק מהמקורות הם מאגרים מסחריים הזמינים תמורת תשלום), אין מגבלות הצנזורה חלות על פרסום מידע מחקרי המופק מהתיקים. שיטת החיפוש שנוסתה במחקר (לאחר פיילוט קצר) כדי להתגבר על בעיית היעדר המקורות, בחנה האם המידע הגלום בתיקים יאפשר לשחזר את מערכת התגמולים לסייענים, את היישובים בהם נקלטו, עיסוקיהם, את הקשיים המתעוררים בקליטה ומה קורה עם סייענים שפנו לחיים בשולי החוק, עם אלו שמעמד הסייען נשלל מהם, או אלו שלא זכו כלל למעמד של סייען. בקצרה, הנחת משנה של המחקר בשלב איסוף המידע הייתה שהחומר המצוי בתיקים המשפטיים יאפשר לאמוד את היקף הקליטה של סייענים בישראל, את עלות השיקום ואת בעיות המדיניות הנלוות להעסקה,

---

¹⁴ פ"ח (מחוזי ת"א) 1/98 **מדינת ישראל נ' פלוני** (פורסם בנבו, 4.11.1999) בפסק הדין הורשעו שני סייענים שזכו למעמד בישראל ולהטבות של משוקמים בכך שסיפקו לשירותי הבטחון הפלסטיניים מידע על פעילותם בשב"כ הישראלי; בת"פ (מחוזי חי') 221/02 **מדינת ישראל נ' עאטף** (פורסם בנבו, 12.3.2003) הורשע סוכן שב"כ לשעבר בקשר עם אנשי שירות הבטחון הפלסטיני בג'נין בתקופת האינתיפאדה השנייה, הנחת מטען חבלה על פסי רכבת בישראל, ונכונות להחזיר מכונית תופת ומחבל מתאבד לתוך ישראל. שתי התכניות האחרונות לא יצאו אל הפועל; בבג"ץ 3372/05 **פלוני נ' ראש ממשלת ישראל** (פורסם בנבו, 6.10.2005) נדחתה עתירת סייען לשעבר כנגד ביטול הזכאות לשיקום של סייען לאחר שהורשע במסירת מידע לאוייב; בת"ע (משפחה חי') 8898-05-11 **מ. מ. במ. א. נ' ב"כ היועץ המשפטי לממשלה - מחוז חיפה** (פורסם בנבו, 27.1.2013) התקבלה בקשתה של אשת סייען לשעבר להכריז על בעלה כמי ש"נספה" על פי חוק הצהרות מוות. זאת לאחר שנקבע כי המנוח, מ', נחטף על ידי אנשי בטחון פלסטיניים בעת שביקר בכפרו ב-2002 ולא נראה מאז. בין השאר הושמעה בבית המשפט, עדות של פלסטיני שהיה עצור בשנת 2002 עם המנוח ועם עוד חמישה אחרים שנחשדו בשיתוף פעולה עם ישראל. כל הששה נעלמו מאז וככל הנראה נרצחו (פסק הדין ניתן בינואר 2013). כן ראה, ע' (ערעורים צה"ל איויש) 3555/05 **התובע הצבאי נ' נאבולסי** (פורסם בנבו, 14.9.2006); ע' (ערעורים צה"ל) 2176/07 **התביעה הצבאית נ' עביאת** (פורסם בנבו, 17.6.2010); ב"ש (מחוזי י-ם) 9107/09 **מדינת ישראל נ' אמור** (פורסם בנבו, 14.9.2009)

¹⁵ Hillel Cohen & Dudai Ron "Human Rights Dilemmas in Using Informers to Combat Terrorism: The Israeli-Palestinian Case" **Terrorism and Political Violence** 17 (1-2) (2005). Hillel Cohen & Dudai Ron "Triangle of Betrayal: Collaborators and Transitional Justice in the Israeli-Palestinian Conflict" **Journal of Human Rights** 6 (2007). **מיכאל טפלו הסייענים בישראל: טיפול מדינת ישראל בסייענים ומשתפי פעולה** (2009). נעמי לבנקרון "מי מכיר את (2007). האיש שבקיר: סייענים פלסטינים ובני משפחתם במדינת ישראל" **עת סיוע** (2012).

לחשיפה ולקליטה של סייענים בישראל. במלים אחרות, מהו המחיר הכולל שמקריבה החברה הישראלית עבור השגת מידע באמצעות העסקה נרחבת של סייענים?

את מחיר השיקום עצמו ניתן לאמוד בכסף, "כמה עולה לשקם משפחה של סייענים"? את המחירים הנוספים, ובכללם, יצירת מסדרון לקליטה בישראל של עשרות אלפי פלסטינים להם קשר לסייענים, קליטת זרם קבוע של אנשים המנוודים על יד בני עמם ועל ידי החברה היהודית, חיים בארץ הקולטת ללא אזרחות ובמקרים רבים רק עם היתרי שהיה ללא היתרי עבודה, קליטת אנשים שמלכתחילה גויסו כסוכנים בשל חוסר היכולת להשתלב בסביבתם הם וכעת הם נדרשים להשתלב בסביבה לא אוהדת, שלא לומר עוינת, כל אלה הם מחירים שספק אם ניתן לתת ביטוי כמותי. כן ניתן לזהות את המשתנים הרלבנטיים, ולהעריך את שיעורם. לצורך המחקר נאספו עד כה מששת מאגרים המשפטיים העיקריים¹⁶ מעל ל-960 תיקי בתי משפט, המתחלקים באופן כללי ל-525 תיקי בג"ץ, כמעט כולם תיקים בהם העותרים הם סייענים או עותרים הטוענים כי הם מאויימים על רקע של שיתוף פעולה עם ישראל¹⁷; 66 תיקים הם תיקי ערעורים בבית המשפט העליון וכ-370 תיקים שנידונו בכל הערכאות שאינן בית המשפט העליון (בתוכן בתי משפט אזרחיים, בתי דין צבאיים, תיקי ועדות ערר בנושאים שונים ועוד). בחלק גדול מהתיקים יש מידע מועט מאד, אך קורה שתיק של משפט פלילי יפרט את אשר אירע בהליך בג"ץ שהגיש אותו אדם, או להיפך, כך שבחלק מהתיקים בהם חסר מידע ניתן היה להשלים פרטים חשובים באמצעות פרטים מזהים המצויים בתיק אחר.

מספר התיקים	ערכאה משפטית
525	עתירות לבית המשפט הגבוה לצדק
66	ערעורים לבית המשפט העליון על החלטות ערכאות נמוכות
370	תיקי ערכאות נמוכות (בתי משפט אזרחיים, בתי משפט למשפחה, תיקי ועדות ערר, ביטוח לאומי, בתי משפט צבאיים ועוד).

השימוש בתיקי בתי משפט מעלה שאלה מתודולוגית חשובה בפני עצמה - כלום אין במידע הנחשף בתיקים הטיה לסוג מסוים של מידע? בפרט אמורים הדברים כאשר מדובר בסוכני מודיעין. כלום אין הכותב נחשף דווקא לאותם מקרים קשים שלא צלחו ומחמיץ חלק חשוב של התמונה, והוא החלק של הסייענים שנקלטו יפה, החלק של שיקום חברתי וכלכלי מוצלח? זהו חשש שאין לזלזל בו, בפרט אם היה המחקר נשען רק על תיקי הבג"ץ, שם למעלה מ-90% של התיקים הם תיקים של סייענים שההסדרים עמם בוטלו, או סייענים הטוענים כי ההסדרים שנעשו עמם לא קוימו, או מאויימים המבקשים לקבל מעמד של סייענים וכיו"ב.

התשובה לקיום אפשרות של הסתמכות על מידע מוטה היא מורכבת. בראש ובראשונה יש לזכור כי מוקד המחקר אינו בפעילות המודיעינית ובדרך הפעלת הסוכנים אלא בסוגיית קליטת הסייענים בישראל. כאן

¹⁶ המאגרים בהם נעשה חיפוש הם אתר הרשות השופטת שהוא אתר פתוח לכל לא תשלום, מערכת משפט-נט (פתוחה בהרשאה בלבד), נבו, תקדין, דינים ופדאור"ר.
¹⁷ בין העתירות לבג"ץ יש כ-15 עתירות של עותרים שנחשדו (חלקם הורשעו) בכך שפעלו מטעם הארגונים הפלשתיניים החמושים כנגד משתפי פעולה. אותם תיקי בג"ץ הוצאו מכלל הנתונים הסטטיסטיים שעוסקים בעתירות של סייענים או מאויימים. בנוסף, הטבלאות הדנות בעתירות על פי שנים אינן כוללות את נתוני 2014. עד אפריל 2014 נאספו כ-15 עתירות לבג"ץ בשנת 2014.

מגלים תיקי בתי המשפט, ובפרט למעלה מ-400 תיקים שאינם תיקי בג"ץ (ערעורים לבמש"ע ותיקי ערכאות נמוכות), מידע עשיר ומגוון שאינו קשור דווקא בסייענים או מאוימים או מתחזים לסייענים הפונים ביוזמתם לבית המשפט. סוג כזה של מידע הוא למשל הבעיות והמתחים שהתעוררו ביישובים ערבים עקב שיכון הסייענים, או הדרכים בה משמשים סייענים לשעבר, לא תמיד בטובתם, כערוץ כניסה ושהיה בתוך ישראל לקרובי משפחה.

דרך מחקרית אחרת להפחתת סכנת ההטיה היא שימוש במקורות גלויים לא משפטיים, ובכללם דיונים בכנסת, מחקרים עצמאיים, ומעקב אחר כסוי עיתונאי. מסתבר שאף שהעיתונות הארצית לא טיפלה רבות בסוגיית שיקום הסייענים, ניתן למצוא לא מעט חומר בנושא בעיתונות מקומית במקומות בהם ישבו סייענים, להשלמת ולאומות המידע שלוקט מתיקי בתי המשפט וממקורות גלויים אחרים. במאמר זה לא נעשה כמעט שימוש בראיונות, בין השאר מתוך הכרה ורצון להמחיש כי החומר הגלוי, ובמיוחד התיקים המשפטיים, יוצר תשתית נאותה לביסוס ממצאים והכללות.¹⁸ המחקר בכללו הוא מחקר פוליטי, חברתי והיסטורי בעיקרו. ברם, תוצר משנה של המחקר זה הוא ההמחשה כיצד יכולים תיקי בתי משפט להוות מקור חשוב ואף עיקרי לחקר החברה הישראלית בכללה ותחומים בטחוניים חסויים בפרט.

תופעת הסייענות וקליטת סייענים בישראל

השגת מידע מודיעיני באמצעות סייענים החל עוד בתקופת היישוב וקליטה של סייעני מודיעין שנחשפו בארצות ערב החלה מידה לאחר מלחמת העצמאות ב-1948. דפוסי הגיוס והשיקום השתנו עם הזמן ולפני הצגת הניתוח של התופעה חשוב לעמוד על מאפייניה. על כן, פרק זה מציג את האופן בו מושג מידע מודיעיני באמצעות סייענים, את מערך התמיכה הקיים והיקף התמיכה השיקומית. חשוב להדגיש כי היקפי התופעה עלו משמעותית אחרי 1967 ונראה כי דפוסי הפעולה שהתגבשו לאחר שנה זו מייצגים בצורה טובה יותר את מדיניות קליטת הסייענים ואת השלכותיה ארוכות הטווח.

השגת מידע מודיעיני באמצעות סייענים

עם כיבוש השטחים ב-1967 הוטל על שירות הביטחון הכללי למנוע פעילות חבלנית עוינת מצד אוכלוסיית השטחים. הדרך בה פעל השב"כ להשיג מטרה זו הייתה באמצעות מינוי רכזי שטח לכל אזור וגיוס ופריסה של מאות מודיעים בשטחים.¹⁹ במקביל לפריסת התשתית המודיעינית, הוקם בשטחים המוחזקים מנגנון הממשל הצבאי (לימים, המנהל האזרחי) ששלט על כל תחומי הפעילות האזרחית. חלק מן המידע הביטחוני השוטף הושג באמצעות עובדים מקומיים שהיו בקשר שוטף הממונים עליהם במסגרת הממשל הצבאי. בממשל הצבאי הועסקו שוטרים, שופטים נותני שירותים, עובדי חינוך, גובי מס, אנשי תשתית אזרחית וכיוצא באלה. כל אלה נפגשו באופן סדיר עם הממונים עליהם בממשל הצבאי, ומסרו, מי יותר ומי

¹⁸ במהלך המחקר, נעשו ראיונות יזומים חצי מובנים, עם ממלאי תפקידים במערכת הביטחון, סייענים, עורכי דין המטפלים בתיקי סייענים, עובדים סוציאליים, ופעילים חברתיים הפועלים באזורים בהם נקלטו סייענים. במחקר זה לא נעשה שימוש בראיונות, אך קיומם איפשר להבהיר ולחדד ממצאים שהושגו ממקורות גלויים.

¹⁹ יעקב פרי **הבא להרגך**, לעיל ה"ש 4, בעמ' 48-68.

פחות, מידע שוטף ובכללו גם מידע בטחוני. המודיעים תוגמלו בעיקר בכסף ורק במקרים קיצוניים של סכנת חיים, ניתן לסייענים בכירים שנחשפו מקלט בישראל.²⁰

בגיוס סייענים והפעלתם קיים הבדל משמעותי בין שטח המצוי בשליטת המדינה מפעילת הסייענים לבין שטח שאינו מצוי בשליטה. בשטח מחוץ לגבולות המדינה, הפעילות היא חשאית וקיימים פחות מנופי לחץ להביא אנשים להוות מקורות מידע קבועים ולכן, מטבע הדברים, מספר המקורות הוא קטן יותר בהשוואה לשטח הנמצא בשליטה בטחונית של המדינה מפעילת המקורות. בשטח המצוי בשליטת המדינה, גם אם השטח נחשב לעוין, מנופי הלחץ הם רבים יותר וחלק מהמגעים היוצרים מידע מודיעיני נעשים באופן גלוי.

המודיעים נחלקו לקטיגוריות שונות, באופן כללי ניתן להבחין ב**סוכנים** שפעלו בסתר, תוגמלו יפה והביאו מידע איכותי, ו**סייענים** שחלקם פעלו בגלוי (מאכערים) והיו ידועים כבעלי קשרים בממשל ויכולת להסדיר נושאים שונים (רישיונות עבודה, אישורי יציאה, היתרי יבוא וכיו"ב).²¹ לא תמיד ניתן לאחרונים תגמול ישיר מזרועות הביטחון, התמורה לסייענים הייתה לעתים באמצעות גבית תשלום מהאוכלוסייה שנזקקה לתיווך של אותם בעלי קשרים עם רשויות הממשל.

בני אדם בשטח כבוש מגויסים כסוכנים וסייענים באמצעות מגוון של פיתויים ולחצים ובכללם, הצעות כספיות, אישורי עבודה, מתן היתר או עיכוב יציאה מהשטחים לישראל או לחו"ל, הסדרת או מניעת טיפול רפואי בישראל לבני משפחה, עיכוב הליכים משפטיים, שחרור ממעצר או מאסר, סחיטה באיומים, רצון לנקמה ביריבים ועוד.²² שליטה בשטח ממנו מגויסים הסוכנים והסייענים המאפשרת לעשות שימוש במגוון גדול יותר של אמצעים, אך היא גם מעודדת שימוש בזבזני ולא זהיר. הפער בין ציפיות מוסרי המידע לבין כוונות מפעילי המקורות מוביל למקרים רבים של אנשים שמסרו מידע מועט או שולי, סברו בטעות כי ישראל תגן עליהם בשעת צרה, נחשפו כמשתפי פעולה, ברחו לישראל וגילו כי המידע שמסרו והעובדה שנחשפו, לא מקנה להם כל הגנה.²³ אותם אנשים שבקשתם להכרה במעמד של סייען נדחתה, עשויים לזכות במעמד של "מאויים", מעמד המקנה היתר שהיה בישראל, אך ללא כל סיוע משמעותי לקליטה בסביבה החדשה. המצאות אוכלוסייה ניכרת של מאויימים (ושל טוענים למעמד של מאויים) הן חלק מתופעות הלוואי המתלוות להשענות מערכות המודיעין על מספרים גדולים של מקורות אנושיים ועל כך עוד יורחב בהמשך.

מערכת התמיכה בסייענים

עד סוף שנות ה-60 נקלטו בישראל בנסיבות שונות סייענים של זרועות הביטחון, אך קשה למצוא על כך תיעוד מסודר. התיעוד באמצעות מערכת המשפט, בתיקים המצויים במאגרים המשפטיים, מגלה הגעה של סייענים החל משנות ה-70. זיהויים של אותם סייענים מוקדמים בפסקי הדין של ערכאות השפיטה התרחש

²⁰ בתיקים המשפטיים נמצאו גם מקרה של סייען שנקלט בישראל עוד בשנות ה-70, בג"ץ 364/11 פלוני נ' שר הפנים (פורסם בנבו, 31.5.2012)

²¹ בתיקי בתי המשפט אין מופיעה ההבחנה בין סוכנים לסייענים. כל המטופלים על ידי שירותי המודיעין מכונים "סייענים". זאת ככל הנראה עקב עתירות רבות המופנות כנגד המנהלה הבטחונית לסיוע הידועה בציבור בשם "מנהלת הסייענים".

²² יעקב פרי **הבא להרגך**, לעיל ה"ש 4, בעמ' 49. כרמי גילון **שב"כ בין הקרעים** 206 (2000). בנוגע לזכרונות של מי שהופעל כסוכן, ראה, יוסף מסעב **בן החמאס** (2010).

²³ ראה למשל, בג"ץ 3295/02 פלוני נ' שירות הביטחון הכללי, (פורסם באתר הרשות השופטת, 14.6.2004); בג"ץ 3283/03 פלוני נ' **השר לבטחון פנים** (פורסם בנבו, 26.4.2007); בג"ץ 6939/11 פלוני נ' **ועדת המאויימים** (פורסם בנבו, 14.2.2013); בג"ץ 3729/13 פלוני נ' **שר הפנים** (פורסם בנבו, 28.5.2013).

כאשר הסייענים או בני משפחתם הסתבכו בפלילים ועובדת הסייענות נזכרת כשיקול לקולא בגזירת העונש²⁴ או להימנעות מהעמדה לדין.²⁵ משיחות רקע שנעשו לצורך מחקר זה עם ותיקי מערכת הביטחון, עולה תמונה לפיה לא הייתה מדיניות ברורה בנוגע לשיקום סייענים עד שלהי שנות ה-80. כל גוף מודיעין שהפעיל סייענים קבע גם כללים משלו בנוגע לקליטה ובנוגע לתגמולים שיקבל כל סייען ובני משפחתו. לאחר הנסיגות מלבנון ולאחר קליטה של עשרות סייענים במהלך האינתיפאדה הראשונה בשנים 1987 – 1992, מינה ראש הממשלה יצחק רבין דאז את האלוף במילואים רפאל ורדי לבדיקת סוגיית הסייענים. ורדי המליץ להקים יחידה לשיקום סייענים תחת אחריות השב"כ. זמן קצר לאחר הגשת דו"ח ורדי נחתם הסכם אוסלו בספטמבר 1993 ואז הפכה סוגיית קליטת הסייענים לבעיה דחופה. במהלך המשא ומתן שהוביל להקמת הרשות הפלסטינית גובשה הערכת מצב לפיה עם פינוי שטחים המוחזקים בידי ישראל, יהיו הסייענים (במיוחד הסייענים הגלויים) צפויים לסכנת חיים ממשית. הוחלט על קליטה של סייענים בישראל ובינואר 1994 קיבלה הממשלה את החלטה ב/118 לפיה תוקם מנהלה ביטחונית לסיוע (להלן מנב"ס).²⁶ עוד נאמר בהחלטה כי:

לקראת ההסדר החדש באיו"ש ובאזח"ע רואה ממשלת ישראל לנכון לאפשר ולסייע למקורות, סייענים ומשתפי פעולה אחרים עם כלל זרועות הביטחון (להלן: סייענים) להעתיק מקום מגוריהם לישראל, הם ובני משפחותיהם להשתקם בה.

בעקבות ההחלטה הוקמה מנב"ס והוטל עליה להתחיל לפעול להכין פתרונות מידיים למאות סייענים ובני משפחותיהם. על מנת להבטיח את עצמאותה, למנב"ס הוקצה סעיף תקציבי ייעודי, נפרד מזה של השב"כ, ואושרו לה תקני כוח אדם לאיוש. בנוסף, כדי להבטיח ביצוע מהיר ויעיל של הליך הקליטה, מונו במנב"ס ממלאי תפקידים שפעלו אל מול רשויות הרווחה והחינוך הממלכתיים. במאי 1994 נחתם הסכם קהיר ובעקבותיו הוקמה הרשות הפלסטינית לה נמסרה מרבית שטחי רצועת עזה ואזור יריחו. בעקבות ההסכם הועברו לישראל בזמן קצר למעלה מאלף משפחות של סייענים. המשפחות פוזרו ברחבי הארץ, בפרט בערים מעורבות ובכפרים ערבים.²⁷ מנב"ס מטפלת מאז 1994 גם בסייענים הנקלטים מדי שנה בישראל ומלווה את תהליך קליטתם עד לסיומו כעבור חמש עד עשר שנים.

היקף התמיכה בסייענים

²⁴ ראה לדוגמא: ע"פ 1673/01 פדילה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 24.2.2002); פ"א (שלום ק"ג) 11280/04 מדינת ישראל /אכיפה כלכלית נ' שרחי (פורסם בנבו, 23.4.2009); ת"פ (שלום עכו) 17540-02-09 מדינת ישראל נ' א פארה (פורסם בנבו, 15.6.2009); ת"פ (מחוזי י-ם) 104-10 מדינת ישראל נ' ברששת (פורסם בנבו, 5.4.2011).

²⁵ בת"פ (שלום י-ם) 3504/03 לשכת תביעות ירושלים נ' עומר, פס" 8 לפסק דינו של השופט ברקלי (פורסם בנבו, 2.10.2003) נידון עניינו של שווה בלתי חוקי שהועמד לדין ובמהלך הדיון התברר כי נתפס בעבר ושוחרר לא משפט עקב סיועו לזרועות הביטחון: מצב זה שמדינת ישראל מדברת במספר קולות לא תקין. אם לנאשם תעודת סייען צריך להבהיר לו הבהר היטב מה הזכויות שהיא מקנה לו. כלומר צריך להיות ברור לנאשם אם מותר לו להיות בישראל והיכן. לא נכון בעיני שסייען נעצר ומשוחרר שלא עפ"י חוק אלא עפ"י קביעותיהם של מפעיליו. זהו פתח לאי הבנה ולגרימת עוול שבית המשפט לא יכול להיות שותף לו (בעניין זה ראה גם החלטתי מיום 30/09/03 בת"פ 3711/03 מדינת ישראל נגד אל רבאיעה גליל...).

²⁶ כן נאמר בהחלטה כי "לקראת ההסדר החדש באיו"ש ובאזח"ע רואה ממשלת ישראל לנכון לאפשר ולסייע למקורות, סייענים ומשתפי פעולה אחרים עם כלל זרועות הביטחון (להלן: סייענים) להעתיק מקום מגוריהם לישראל, הם ובני משפחותיהם להשתקם בה." החלטת ממשלה ב/118 מיום 13.1.1994.

²⁷ פרוטוקול ישיבה מס' 279 של הכנסת ה-13 (30.11.1994). בין השאר אמר שם ח"כ דראושה, "אלה אנשים חמושים בנשק, מאיימים על המצב החברתי בתוך היישובים הערביים. אנחנו צריכים לדעת, שהרכב החברה הערבית הוא בדרך כלל הרכב של חמולות, שמבוססות בתוך היישובים שלהן, יש להן קשרי חברות, ידידות וקרבה, וקשה מאוד, בלתי מקובל, לעכל אנשים שבאו אחרי שהם בגדו בעמם כדי להתיישב ביישובים הערביים. אי-אפשר לקבל אותם".

סייען (יש מעט מאד סייעניות²⁸) שנקלט על יד מנב"ס ומוכר על ידה ככזה מקבל סל קליטה משמעותי שעלותו הישירה נעה על פי הערכה בהיקף שבין 2 ל-5 מיליון שקלים.²⁹ זאת בנוסף לעלות הניהול של המערכת הכוללת אנשי מנהלה, רכזי שטח, עובדים סוציאליים, רכזי תכניות חינוכיות ועוד.

על ההיקף המדויק של סל הקליטה קשה לעמוד מפני שהנתונים אינם מתפרסמים. יתר על כן בשורה שלמה של פסקי דין נדחו עתירות העותרים לחשוף את הקריטריונים לסיוע הנוהגים במנב"ס.³⁰ עם זאת אנו כן למדים במשתמע מאותם פסקי דין מה כלול באותם קריטריונים. בבג"ץ 11068/07 מסופר כי "אחד הקריטריונים למתן סיוע ממנב"ס הינו "תרומה משמעותית" של המסייע לזרועות הביטחון". בבג"ץ 10513/06 מצוין כי ביחס לאנשי צד"ל נקבע כי קצינים בכירים מדרגת מ"פ ומעלה שהיו בתפקיד ביום יציאת הכוחות מלבנון, הם שייהנו מהסיוע המיוחד. לרשימה זו נוספו מספר אנשים ששירתו שירות מודיעיני מיוחד.³¹ מכאן ניתן ללמוד שקצינים בדרגה נמוכה מדרגת מ"פ אינם זכאים לסיוע המיוחד. ברם המקרה של צד"ל שונה מזה של מרבית אוכלוסיית הסייענים. במקרה של צד"ל מדובר באוכלוסייה מוגדרת שאנשיה נלחמו בגלוי לצד ישראל, קליטתם בישראל הייתה אירוע חד פעמי, ואף נחקק חוק המסדיר את מעמדם בישראל.³² יתר על כן, רק חלק מאנשי צד"ל, הקצינים הבכירים ואנשי מנגנוני הביטחון, כ-200 מתוך 670 המשפחות שנקלטו בישראל, מטופלים על ידי מנב"ס.³³ נשוב אם כך לאמידת היקפי התמיכה בסייענים מוכרים על ידי מספר דוגמאות מתיקי בתי המשפט.

בבג"ץ 7914/12 פלוני נ' ממשלת ישראל, הוגשה עתירה בה ביקש העותר "לנמק מדוע הופסק הסיוע בתשלום שכר דירה ומדוע לא נרכש דוור קבוע עבור העותר ובני משפחתו המתגוררים יחדיו". בעתירתו טען העותר כי גויס, בשנת 1970, כסייען. לדבריו הובטח לו על-ידי נציג המנהלה כי תוענק לו אזרחות ישראלית "כולל מגורי קבע במסגרת תוכנית שיקום לכל מי שסייע לשירותי המשיבים". לטענתו הוא הופקר על-ידי שולחיו ובעת הגשת העתירה הוא היה חסר מקום מגורים, למרות שהוא סובל מנכות וממחלות שונות. בתשובתה המצוטטת בפסק הדין, מודה מנב"ס הובטחה לעותר אזרחות ישראלית "כולל מגורי קבע במסגרת

²⁸ ראה למשל עתירה של סייענית, אשר לפי לשון העתירה, היא "קשרה גורלה עם ישראל החל מתקופת בחרותה". בבג"ץ 6939/09 פלונית נ' שר הפנים פס' 1 לפסק דינו של השופט מלצר (פורסם בנבו 23.9.2009). העתירה נדחתה בשל היעדר ניקיון כפיים, אף שטענתה של העותרת בדבר הסיוע שנתנה לא הוכחה במפורש.

²⁹ על פי המפורט באתר השב"כ כולל הליך השיקום:

- חילוף הסייען ובני משפחתו מהשטח, והעברתו לתוך מדינת ישראל
- מציאת פיתרון דוור מידי לסייען ולמשפחתו הגרעינית
- סיוע כספי המאפשר לסייען להתחיל את חייו החדשים ולהסתדר בכוחות עצמו
- ליווי צמוד של אנשי מקצוע המדריכים את הסייען ומשפחתו בתהליך הקליטה בארץ
- פיתוח תוכניות חינוך המסייעות הן לילדים והן להורים להתגבר על המשבר ואף לצמוח ממנו
- הכשרה תעסוקתית לסייען ומשפחתו, הכוללת את לימוד השפה
- סיוע בהסדרת מעמדה החוקי של המשפחה בארץ
- סיוע במציאת ורכישת דוור קבוע

מקור: <http://www.shabak.gov.il/about/units/security-assistance/pages/default.aspx>

³⁰ בבג"ץ 5499/95 עארף נ' ראש ממשלת ישראל (פורסם בתקדין, 4.3.1996); בבג"ץ 4458/03 פלוני נ' ראש ממשלת ישראל (פורסם בנבו, 22.6.2005); בבג"ץ 11068/07 מונדר נ' משלת ישראל (פורסם בנבו, 14.12.2011).

³¹ בבג"ץ 10513/05 בוטרוס נ' ממשלת ישראל (פורסם בנבו, 10.11.2005); בבג"ץ 4751/11 עלי נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו 20.7.2014); בבג"ץ 2188/12 שאהין נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו 26.6.2013).

³² חוק אנשי צבא דרום לבנון ומשפחותיהם, התשס"ה - 2004.

³³ תמיר אגמון תקציבים המיועדים לאנשי צבא דרום-לבנון לשעבר 1 (2010). אורית גזית בגידה, מוסר וטרנסלאומיות: תהליכי הבניית זהותם של אנשי צד"ל בישראל ממאי 2000 (2011).

תוכנית שיקום לכל מי שסייע לשירותי המשיבים".³⁴ בתשובתה, טענה מנב"ס כי העותר היה מעורב בעבירות פליליות חמורות, דבר שהיווה את הגורם העיקרי להפסקת שיקומו וכי הליך השיקום הסתיים ב-2001. בתשובת המדינה פורטו הסכומים ששילמה המדינה לעותר, 3000 ש"ח שכר חודשי מ-1994 ועד 2001, ובנוסף לכך תשלום שכר דירה לדירה ששכר העותר עבורו ועבור משפחתו. בחודש יוני 2001 הגיע תהליך השיקום לסיומו ואז הוחלט להעניק לעותר סיוע בסכום של 1,000 ₪ לחודש ותשלום שכר דירה, למשך 10 שנים. בסה"כ קיבל העותר סיוע בסכום כולל של 890,120 ₪. כאמור מדובר בסכום שאינו כולל רכישת דירה וחלקו העיקרי שולם במונחי שנות ה-90. במונחי 2014 קרוב יותר הסכום ל-1.5 מיליון ש"ח. אם נוסיף לכך סיוע לרכישת דירה זולה בעיר בפריפריה מגיע בנקל סך הסיוע (במונחי 2014) ליותר משני מיליון שקלים.³⁵ זאת כאמור ביחס לסייען שהליך שיקומו הופסק בטרם עת בשל מעורבותו בפלילים ואשר היה נתון לאפשרות גירוש מישראל (סייען שאלמלא הסתבכותו בפלילים היה צפוי לקבל אזרחות ישראלית, מה שהיה שולל כל אפשרות של גירוש עתידי). בהקשר זה חשוב לציין כי מרבית הסייענים מקבלים מעמד של תושבי קבע אך לא של אזרחים.

במקרה אחר (ע"א 1084/02 אבו לבדה נ' מדינת ישראל) נידון בבית המשפט העליון ערעור משפחתו של מי שהיה כלשון פסק הדין (להלן הציטוט, המרכאות מופיעות במקור):

פקיד בשירות התעסוקה בקלקיליה עד שנת 1994, ובשל עיסוקו זה איימו על חייו גורמים עוינים. בשל האיומים. קיבלה אותו המנהלת לטיפול והעניקה לו סיוע "לפנים משורת הדין". המנוח לא פעל כסייען ותעודת הסייען שניתנה לו ניתנה רק על מנת להראות שהוא בגדר משוקם על ידי המנהלת.

המנוח נכנס לקלקיליה במאי 1995 ונרצח שם על ידי רעולי פנים, אשתו ושבעת ילדיו תבעו פיצויים בטענה כי הוא נרצח בגין היותו סייען. בתשובתה פירטה מנב"ס את הסכומים שקיבל המנוח במשך שנה מאז קליטתו בישראל עקב חתימת הסכם קהיר במאי 1994. למנוח ניתנו תעודת סייען, תעודת זהות, תושבות לו ולבני משפחתו וסיוע כספי בסך 59,985 ש"ח שהם כ-5000 ש"ח לחודש במונחי 1994. בית המשפט שיערך סכום זה ל-128,825 במונחי 2002 (כ-158,000 ש"ח במונחי 2014). במונחי 2014 מדובר בסיוע משוערך של כ-13,200 ש"ח לחודש, למי שעל פי פסק הדין, לא פעל כסייען וקיבל סיוע "לפנים משורת הדין".

במקרה שלישי, בתביעה משנת 2005 הגיש סייען לשעבר תביעת פיצויים כנגד המדינה על סך של 4.7 מיליון ש"ח בגין הפרת הסכם לחילוץ מכפרו והסדרת דיור חילופי קבוע ומקום עבודה קבוע בישראל. המדינה לא הכחישה את היות המבקש סייען אך הכחישה את דבר מתן ההבטחות הנתבעות. בהחלטת בית המשפט שעניינה בקשת התובע לפטור מאגרה פירטה המדינה מה הוצע לתובע. לטענת המדינה, התובע "דחה את כל הצעות הסיוע שניתנו לו לרבות תשלום שכר דירה, ביגוד וריהוט, חינוך לילדים, סיוע בשיעורים פרטיים ותמיכה במציאת עבודה." לא ניתן למצוא במאגרים המשפטיים את הכרעת הדין בעניין הנידון³⁶, אך ניתן

³⁴ שם, 3.

³⁵ ראה בעניין דומה את החלטת בית המשפט בבג"ץ 9320/06 פלוני נ' ראש הממשלה (פורסם בנבו, 13.3.2014) "העותר – סייען בעבר – רכש, בשעטו"מ, בסיוע המינהלה הביטחונית לסיוע, מגרש והוא ימומן בגובה הזכאות לסיוע (629,100 ש"ח). כמו כן רשמנו לפנינו התחייבות המשיבים, כי המינהלה תמשיך לסייע לעותר בתשלומי שכר הדירה עד למעבר למקום המגורים הקבוע, וזאת בכפוף לכלליה ולעמידה בקשר ובהנחיות... בנתון לכך מיצתה העתירה עצמה והיא נמחקת".
³⁶ הבקשה לפטור מאגרה נידונה בבש"א (מחוזי ת"א) 12265/08 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 18.3.2009). התיק העיקרי בו נידונה התביעה עצמה הוא, ת"א (מחוזי ת"א) 26963/05 פלוני נ' מדינת ישראל (לא פורסם).

לשער כי לאחר שנתקבלה בקשת התובע לפטור מאגרה על סכום של ארבעה מיליון ש"ח, הושג הסדר פשרה כלשהו.

שלושת המקרים המפורטים לעיל ממחישים כי הוצאות השיקום בגין קליטת סייענים בישראל הן הוצאות ניכרות. אם ניקח בחשבון כי במשך 20 שנים נקלטו בישראל במסלולי השיקום של מנב"ס אלפי משפחות וכי עלות השיקום למשפחה קטנה עולה על סך של 2 מיליון שקל, ניתן להבין כי מדובר בהוצאות הנאמדות במאות מיליונים בשנה ובכמה מיליארדי שקלים לאורך שני עשורים. אם נוסיף לעלות הישירה של השיקום את עלויות תפעול המנהלת ושכר המועסקים בה ונעריך את עלות התפעול והניהול באומדן זהיר של שליש מהתקציב הכולל המוקדש למימון השיקום, ניתן לקבל מושג אודות העלויות הכספיות של הליך השיקום. עלויות אלו אינן כוללות עלויות נלוות כמו תשלומי הביטוח הלאומי והעלויות הנגרמות בגין מעורבות נרחבת בפלילים של סייענים ומשוקמים, עלויות אשר קשה מאד להעריך את שיעורן ללא השגת מידע נוסף.

סוגיית עלות השיקום קשורה בטבורה בסוגיה נוספת במסלול השיקום והיא בחירת מקום המגורים של משפחות הסייענים. מניתוח מממצאי המחקר מסתמן כי בחירת מקום המגורים טומנת בחובה לא מעט מתחים לאומיים וחברתיים. סוגיות אלו מוצגות בפרק הבא תוך זיהוי 'גלי קליטה' מובחנים בהתאם להתרחבות והתכווצות טריטוריאלית של ישראל.

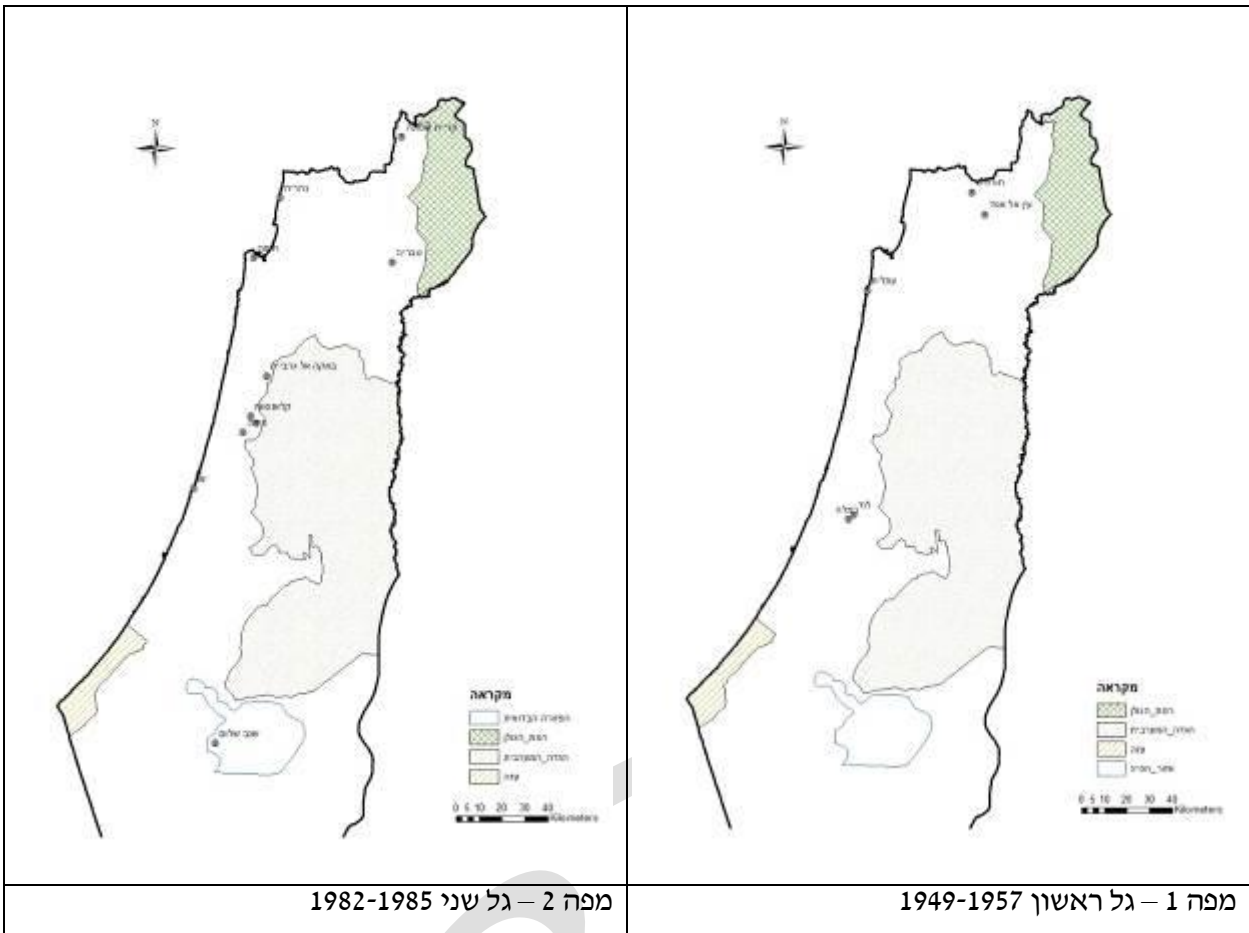
ניתוח מרחבי-פוליטי

החל ממלחמת ששת הימים ב-1967, עימותים צבאיים עם המדינות השכנות הובילו להתרחבות טריטוריאלית על ידי תפיסת שטח חדש. התרחבות זו לוותה בגיוס של סייעני מודיעין לצרכים שונים. הסכמים מדיניים (לרבות הסכמים חלקיים והסכמי ביניים) הובילו בתורם להתכווצות טריטוריאלית על ידי נסיגות מהשטח. נסיגות אלו לוו בתהליכים של קליטה ושיקום של סייענים בישראל. פרק זה ינתח ארבעה 'גלי קליטה' של סייענים ופיזורם הגיאוגרפי בישראל גופה תוך התייחסות למציאות הבטחונית ולשינויים הטריטוריאליים הקשורים בתהליכים אלו.

גל ראשון: 1949-1957

קליטה בישראל של סייעני מודיעין שנחשפו בארצות ערב החלה מיד לאחר מלחמת העצמאות ב-1948. מידע מועט ביותר השתמר על הקליטה בגל זה של קליטת סייענים שתחילתו בהסכמי שביתת הנשק של 1949 וסופו בנסיגת צה"ל מסיני ב-1957. בגנזך המדינה נמצא פרוטוקול משיבת ועדת הרשות לשיקום פליטים ערבים מיום 8.12.1952. בפרוטוקול זה מסופר על כך שהוצע ל-10 משפחות שבאו מסוריה להשתכן בבתי הפנויים של השיכון הערבי ברמלה. בני משפחה דרוזית נוספת שצעיריה עבדו עם זרועות המודיעין נקלטו בשנות ה-50 בכפרים עין אל-אסד וחורפיש.³⁷ לאחר נסיגת צה"ל מסיני ב-1957 פונו לישראל למעלה ממאה משפחות סייענים ששוכנו בלוד³⁸, עתלית ובקרב הפזורה הבדואית בנגב.³⁹

³⁷ ראיון עם בן המשפחה (8.4.2014).
³⁸ בהקשר פורסמה בעתון הארץ כתבתו של שי גרינברג, תחת הכותרת, "סיפורם של בני משפחת אבו-עיד מלוד, שחשבו שסיוע למדינה הוא משהו שיציל אותם מגירוש מהבית". הארץ, 21.5.2011. בכתבה מסופר על סייענית בדואית מאזור רפיח שפונתה עם

מפה 2 – גל שני 1982-1985

מפה 1 – גל ראשון 1949-1957

גל שני : 1982-1985

בין 1957 לתחילת שנות ה-80 לא ידוע על קליטה משמעותית של סייענים. עד שלהי שנות ה-70, תוגמלו סוכנים וסייענים בדרכים שונות ובכללן גם מתן מקלט במדינות זרות. עם זאת היו מקרים של קליטת סייענים בודדים בתחילת שנות ה-70. בין השאר נקלטו בתקופה זו אנשי אש"ף שברחו מירדן במהלך אירועי ספטמבר השחור ב-1970 ואשר הותר להם להשתקע בישראל או בשטחים. כן הייתה קליטה של סייענים בודדים מהגדה המערבית ורצועת עזה בערים המעורבות וביישובי המשולש. מממצאי המחקר עולה כי ב-33 השנים שבין הסכמי שביתת הנשק ב-1949 ועד לפינוי סיני ב-1982 נקלטו בישראל בין 5-10% ממספר בתי האב של הסייענים ששוקמו במשך 32 השנים שבין 1982-2014.

קליטת סייענים במספרים גדולים בישראל החלה בשנות ה-80 וליתר דיוק במחצית הראשונה של שנות ה-80 והיא קשורה בפינוי שטחים שנכבשו במלחמות שנסתיימו בתפיסה ממושכת של שטח אויב בידי ישראל. כיבוש סיני ב-1967 הביא לגיוס מאות מודיעים ואנשי קשר, רבים מהם בדואים להם קרובי משפחה

נסוגת ישראל מסיני ב-1957 ושוכנה בתחילה הכפר ואדי חמאם. אך לאחר שנפוצו שמועות על פעילותה למען ישראל נאלצה לעזוב עם בעלה את הכפר ושוקמה בלוד.
³⁹ שיחה עם בכיר לשעבר בזרועות המודיעין (17.3.2014).

בישראל ובפרט בשבטי הבדואים טראבין, עזאזמה ואל-עביד. מרבית הסייענים מסיני נקלטו בפזורה הבדואית ובכלל זה בערים שגב שלום וכסייפה. היות ואותם מודיעים לא שוכנו בערים יהודיות או בישובי קבע ערבים, אלא בקרב קרובי משפחתם בפזורה הבדואית, עברה קליטה זו ללא תשומת לב ציבורית וללא בעיות מיוחדות בהשוואה לקליטות מאוחרות יותר של סייענים.

זמן קצר לאחר השלמת פינוי סיני פרצה מלחמת לבנון הראשונה ביוני 1982. בסוף המלחמה נמצא צה"ל שולט על קרוב למחצית משטחה של לבנון ושוב נפרס מערך שלם של מודיעים בשטח שהוחזק בידי צה"ל. שתיים משלוש הנסיגות המשמעותיות לקוי הגנה חדשים היו בתקופת הגל השני. נסיגה ראשונה של צה"ל לנהר האוואלי ב-1983 ובהמשך היערכות בגבול רצועת הביטחון ב-1985 לוו בפינוי סייענים (נסיגה שלישית הייתה בשנת 2000 והיא שייכת לגל הרביעי). מפונים אלו שוכנו בעיקר בצפון הארץ בנהרייה, טבריה, חיפה ומקצתם בישובים ערבים. הנסיגה לקו רצועת הביטחון בשנת 1985 חותמת את הגל השני של קליטת סייענים.

גל שלישי: 1987-1996

השקט היחסי ששרר בגדה המערבית ובעזה במשך 20 השנים מאז 1967 השתנה באופן דרמטי עם פרוץ האינתיפאדה הראשונה בדצמבר 1987. הנהגת האינתיפאדה הכריזה חרם על מגע עם השלטון הישראלי והזהירה את המועסקים בזרועות הממשל כי המשך עבודתם עלול להביא לפגיעה בהם.⁴⁰ האירוע המכונן, שהביא לגידול בהתקפות על סייענים היה רצח סייען בכיר, מוחמד עאיד בעיירה קבטייה בפברואר 1988. ביתו של עאיד הותקף בידי המון זועם ועאיד שהחזיק בתת מקלע עוזי ברישיון פתח באש, הרג ילדה ופצע כמה מהתוקפים. לאחר שהתוקפים לכדו את עאיד, הוא נתלה בליניץ' פומבי על עמוד חשמל.⁴¹ תלייתו של עאיד הביאה למעין "חזרה בתשובה" של עשרות סייענים באמצעות הודאה והכאה על חטא בכנסיות ובמסגדים.⁴² במקביל, גל ההתפטרויות במנגנוני הממשל הביא לכך שבמהלך חודשים ספורים איבדה ישראל רבות מן העיניים והאוזניים שסיפקו לה מידע שוטף על המתרחש בכל יישוב בשטחים. עם החרפת האינתיפאדה הקימו הארגונים הפלסטיניים חוליות חיסול, חלקן גם פרי יוזמות מקומיות, ואלו פגעו בסייענים ורצחו רבים שהוקעו כמשתפי פעולה עם ישראל.⁴³ במצב דברים זה, השגת מידע באמצעות הפעלת מקורות אנושים חדשים

⁴⁰ פגיעות בחשודים בשיתוף פעולה עם ישראל החלו ברצועת עזה עוד בחודשים שקדמו לאינתיפאדה. בג"ץ 658/89 סנואר נ' **מפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה** (פורסם באתר הרשות השופטת, 16.8.1989), נדונה עתירה של אביו של פעיל חמאס שהורשע של כך שהצטרף במהלך 1987 למנגנון הימגיד, בתנועת חמאס אשר מטרתו היתה לפעול בדרכים אלימות כנגד החשודים בשיתוף פעולה עם שלטונות הצבא וכנגד כופרים בעקרונות האסלאם. בנו של העותר ופעילים אחרים החלו לפעול באוקטובר 1987, שרפו בעזה חנויות ופגעו במי שנחשדו בשיתוף פעולה. חלק מהפעולות נעשו לאחר קבלת הכשר הלכתי מהשייח אחמד יאסין.

ראה עוד בענין פעילות מנגנון המגיד, שאבי אביבה ושקד רוני, **חמאס מאמונה באללה לדרך הטרור** (1994), עמ' 81-83.
⁴¹ Black I. & Morris B. (1991). *Israel's Secret Wars: A History of Israel's Intelligence Services*. New York, Gove/Atlantic, pp. 475.

⁴² שם, 475 – 479.
⁴³ ראה לדוגמה החלטות בית המשפט הצבאי לערעורים באי"ש ובאז"ח, שם מפורטות דרכי ההתארגנות, המודיעין והפעולה של חוליות החיסול של הארגונים הפלשתיניים: ע' (ערעורים צה"ל אז"ח"ע) 47/89 **חדר נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 21.2.1990); ע' (ערעורים צה"ל אז"ח"ע) 60/89 **אבו שעבאן נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 12.2.1990); ע' (ערעורים צה"ל אז"ח"ע) 101/91 **אבו סתיאן נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 13.11.1992); ע' (ערעורים צה"ל אז"ח"ע) 18/94 **אבו מעילה נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 10.8.1994); ע' (ערעורים צה"ל אז"ח"ע) 25/94 **מאדי נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 22.6.1994); ע' (ערעורים צה"ל אז"ח"ע) 26/94 **אלקאס נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 22.6.1994); ע' (ערעורים צה"ל אז"ח"ע) 27/94 **מוסלם נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 24.10.1994); ע' (ערעורים צה"ל אז"ח"ע) 65/94 **מחמד נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 1.2.1995). כן ראה לענין זה, בג"ץ 987/89 **קהווגי נ' מפקד כוחות צה"ל באזור רצועת עזה** (פורסם בנבו, 12.2.1990); בג"ץ 988/89 **בשארה נ' מפקד כוחות צה"ל באזור הגדה המערבית** (פורסם בנבו, 12.2.1990); בג"ץ 1005/89 **אגא נ' מפקד כוחות צה"ל באזור רצועת עזה** (פורסם בנבו, 12.2.1990).

הייתה אפשרית רק באמצעות גיוס סוכנים והבטחת תמורה מתאימה. המאמץ המודיעיני חייב הבטחת מקלט נאות לסוכנים שנחשפו ומקלט כזה היה אפשרי בעיקרו של דבר בישובים בתוך הקו הירוק, או בשני ישובים בשטחים שמרבית תושביהם היו סייענים לשעבר או בהווה, פחמה בצפון השומרון, ודהניה בדרום מזרח רצועת עזה.⁴⁴

יכולתה של ישראל לגייס אלפי סוכנים סייענים חדשים פגעה ביכולת הארגונים הפלסטיניים להתמיד באינתיפאדה. הלחץ הביטחוני הישראלי, עייפות האוכלוסייה הפלסטינית משנים של מאבק ופתיחת ערוץ מדיני באמצעות שיחות מדריד ב-1991 הביאו לדעיכת האינתיפאדה בתחילת שנות ה-90. עם זאת, ההתנגדות הפלסטינית בתקופת האינתיפאדה שכנעה חלקים ניכרים בציבור הישראלי בדבר חוסר התוחלת שבהמשך השליטה על כל השטחים ועל מרבית העם הפלסטיני, ועם ניצחון העבודה בבחירות 1992 נפתח משא ומתן מדיני שהוביל להסכם אוסלו ב-1993 ולהקמת הרשות הפלסטינית ב-1994.

המשמעות של הקמת רשות מדינית עצמאית למחצה עם כוח שיטור ומנגנוני מודיעין לא נעלמה מעיני קובעי המדיניות בישראל. על אף שהסכם קהיר ממאי 1994 כלל התניה מפורשת בדבר אי פגיעה בסייענים, נערכה ישראל, עוד קודם לחתימת ההסכם לאפשרות שכן תהיה פגיעה המונית באלו שנתפשו כמשתפי פעולה עימה. על מנת למנוע פגיעה מסיבית בסייענים שנחשפו או שהיו עתידים להיחשף נעשתה בישראל עבודת מטה והוקמו מנגנונים שתפקידם היה לקלוט בישראל מאות סייענים ובני משפחותיהם. בשירות הביטחון הכללי הוחלט על הקמת מנהלה ביטחונית לסיוע ולשיקום סייענים, החלטה שאושרה בממשלה והפכה למדיניות מוצהרת.

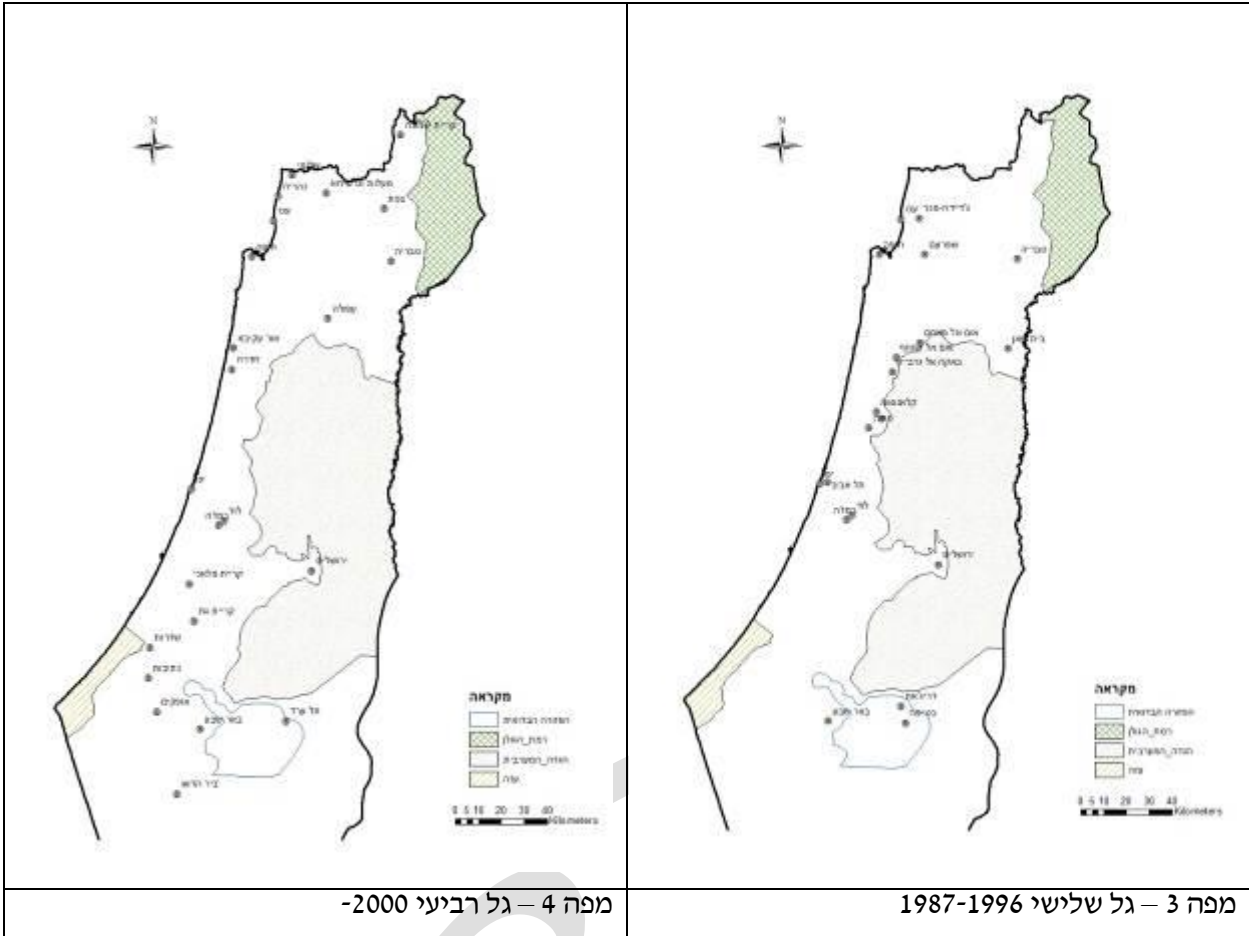
עם העברת השליטה ברצועת עזה ובאזור יריחו לרשות הפלסטינית פונו תוך זמן קצר לכל הפחות 1400 משפחות של סייענים לישראל.⁴⁵ מרבית המשפחות שוכנו ביישובים ערבים ובערים המעורבות בישראל.⁴⁶ במקביל למבצע האכלוס, ניתן לסייענים ליווי מקצועי של עובדים סוציאליים וסל קליטה שכלל סיוע בדיוור, מציאת מקום עבודה, שילוב ילדים בחינוך ודאגה לקליטה במסגרות חיים חדשות. הקליטה בגל זה כללה יישובים ערבים במשולש, ואת נצרת, שפרעם, מכר-ג'דידה, את ערי הקליטה של הגל השני (נהרייה, חיפה) והערים המעורבות עכו, יפו, לוד, רמלה, ירושלים, באר שבע וכן בפזורה הבדואית באזור הסייג.

⁴⁴ בנוגע להקמת כפרי הסייענים פחמה ודהניה, ראה ראיון עם מי שהיה ראש המנהל האזרחי ביהודה ושומרון, תת-אלוף גדי זוהר, **מבט מל"מ** (המרכז למורשת המודיעין) 9, 14 (1996); *צו בדבר ועדים כפריים (יהודה ושומרון) (מס' 1338)*, התשנ"א-1991 *צו בדבר חוק הנהלת הכפרים מס' 5 לשנת 1954 (יהודה ושומרון) (מס' 191)*, התשכ"ה-1967, *צו בדבר ועד כפרי פחמה (צו מיום 14.4.1993)*.

בנוגע להיסטוריה של כפר הסייענים דהניה, בדרום רצועת עזה ראה עתירת מפוני דהניה בבג"ץ 6549/12 **אשתיו נ' ראש הממשלה** (פורסם בנבו, החלטה מיום 12.3.2014) (העתירה עדיין תלויה ועומדת ביולי 2014); החלטה 2454 של הממשלה ה-31 "פתרון התיישבותי קבוע למפוני דהניה" (21.10.2007); וכן עתירה בבג"ץ 533/13 **ארמילאת נ' שר הפנים** (פורסם בנבו, החלטה מיום 11.8.2013) (תלוי ועומד, יולי 2014); בבג"ץ 2177/09 **אשתיו נ' שר הביטחון** (פורסם בנבו, 16.10.2012); בבג"ץ 11121/08 **אבו ג'ארה נ' שר הביטחון** (פורסם בנבו, 18.7.2011); כן ראה לענין זה *הצעת חוק מפוני דהניה, התשס"ו-2006*, (פ/1393/17) שהונחה על שולחן הכנסת ב-19.7.2007 ע"י חברי הכנסת דני יתום ואורי אריאל. בנימוקים להצעה מתוארת כך ההיסטוריה של הכפר: "במהלך הפינוי מרצועת עזה פונו גם כ-30 משפחות של בדואים שהתגוררו עד למועד הפינוי ביישוב דהניה הסמוך לכרם שלום. ברבות השנים קשרו תושבי דהניה את גורלם עם מדינת ישראל ושיתפו פעולה עם שלטונות הביטחון. בתוך כך, תושבי דהניה קיבלו במשך השנים ממדינת ישראל את כל השירותים, לרבות, אך לא רק, ביטוח רפואי. עם הפינוי נותרו תושבי דהניה ללא זכויות בסיסיות, ללא ביטוח רפואי, וללא מקום מגורים, וכן איבדו את פרנסתם וחלק מנכסיהם. הנה כי כן, מטרתו של חוק זה להסדיר את מעמדם של מפוני דהניה ובני משפחותיהם אשר מתגוררים בישראל ביום תחילתו של חוק זה. לממשלת ישראל יש אחריות לאנשים אלו, ויש לדאוג להם להסדר ראוי כפי שנעשה בעבר עם אנשי צבא דרום לבנון." ההצעה גוועה ללא שהפכה לחוק.

⁴⁵ בספרו האוטוביוגרפי, מספר ראש השב"כ לשעבר יעקב פרי כי עם הקמת מנהלת השיקום ב-1994 הועברו לטיפול 1400 סייענים, מתוכם 1200 סייעני שב"כ (פרי, 1999: 260).

⁴⁶ פרוטוקול 382 של הכנסת ה-13, (1.11.1995) בדיון נקב ח"כ רחבעם זאבי (מי שהיה היועץ למלחמה בטרור והיועץ לענייני מודיעין בממשלת רבין הראשונה בשנות ה-70), במספרים הבאים: "עד היום שוקמו בישראל כ-800 משפחות, ו-500 משפחות נוספות עתידות להיקלט בישראל... מינהלת השיקום שיכנה ביפו 150 סייענים".

להחלטת מנכ"ס ב-1994 לשכן את הסייענים בכפרים ערביים ובערים מעורבות הייתה בשעתו הצדקה שיקומית המבוססת על נימוקי שיקום מקצועיים. ניתן להסכים להנחה כי משפחת סייענים מוסלמית, דוברת ערבית תיקלט ביתר קלות בסביבה קרובה לזו שעזבו, בה קיימים שירותים ומוסדות חינוך בשפה הערבית. ברם מדיניות זו עלתה במהרה על שרטון, בפרט ככל שהדברים אמורים בקליטה בישובים ערבים. השיעור המדויק או אפילו המשוער של מספר הסייענים שנקלטו בישובים הערבים אינו ידוע. אך כבר מאז חתימת הסכם אוסלו עוררה המצאות הסייענים באותם ישובים התנגדות קשה. הביטוי הראשון של אותה התנגדות נצפה בניסיון לשקם משפחות סייענים בשכונת אל-ורדה בלוד שהיא חלק מהשטח הידוע כ"שכונת הרכבת" באותה העיר, שכונה שכל תושביה כמעט ערבים. לאחר שנכשל ניסיון קודם לשכן אוכלוסייה ערבית בבניינים רבי קומות בפרויקט אל-ורדה שהוקם על ידי חברת עמידר בסוף שנות ה-80, רכש משרד הביטחון בתחילת שנות ה-90 עשרות דירות בשכונה ושיכן בהן משפחות של סייענים שהועברו לישראל במהלך האינתיפאדה הראשונה.⁴⁷ התנגדות האוכלוסייה הערבית המקומית וסכסוכים בין משפחות הסייענים

⁴⁷ פרוטוקול ישיבה מס' 370 של הכנסת ה-13 (1.2.1995) בנושא "מצוקת התושבים בשכונת-הרכבת בלוד". להלן מקצת מחילופי הדברים באותה הישיבה:

"סגן שר הבינוי והשיכון א' בן-מנחם :

אין שחר לטענה כאילו רוב הדירות נמסרו למשפטי פעולה... רק מיעוטן של הדירות נמסרו למשרד הביטחון, על-פי דרישתו. אם אני עושה את החשבון, למשרד הביטחון הועברו בערך שליש מתוך 54 הדירות הראשונות שעליהן דיברתי. גם זה הרבה.

הביאו לפינוי משפחות הסייענים משכונת אל-ורדה והעברתם למקומות אחרים. בתחילת 2014 היו מרבית הדירות בפרויקט דירות נטושות.⁴⁸

כישלון השיקום של ריכוז סייענים בפרויקט אל-ורדה הוביל לשתי החלטות חשובות:

- א. לפזר את משפחות הסייענים באופן שלא ייווצר ריכוז מוגדר של משוקמים;
- ב. לעשות את פעולות הרכישה בצנעה רבה ככל האפשר, על מנת למזער ככל האפשר מחאה וביקורת ציבורית.

בהתאם לקוי מתאר אלו הופנו חלק מהסייענים שפנו לאחר הקמת הרשות הפלסטינית ליישובים ערבים. כבר ב-30.11.1994, ששה חודשים לאחר הקמת הרשות הפלסטינית קיימה הכנסת דיון בהצעה לסדר היום של חבר הכנסת עבד אלוהב דראושה בנושא "שיכון משת"פים בכפרים ערביים בישראל". יש לזכור כי באותה עת הייתה חתומה מפלגת מד"ע שח"כ דראושה עמד בראשה, על הסכם תמיכה בקואליציה בראשות יצחק רבין וכי המפלגה תמכה בהסכמי אוסלו. ח"כ דראושה נימק כך את התנגדותו לשיכון הסייענים:

לאחרונה נוספה בעיה קשה על הבעיות הקיימות והיא גורמת לתסיסה בסקטור הערבי כולו ולמתח שאיננו תורם למערכת היחסים בין שני העמים. הבעיה הזאת היא בעיית מגורי משתפי הפעולה מהשטחים בתוך היישובים הערביים במדינת ישראל. כאשר אני מדבר על היישובים הערביים, אני כולל גם את השכונות הערביות בערים המערבות - לוד, רמלה, חיפה, עכו ויפו... ובהמשך

אלה אנשים חמושים בנשק, מאיימים על המצב החברתי בתוך היישובים הערביים. אנחנו צריכים לדעת, שהרכב החברה הערבית הוא בדרך כלל הרכב של חמולות, שמבוססות בתוך היישובים שלהן, יש להן קשרי חברות, ידידות וקרבה, וקשה מאוד, בלתי מקובל, לעכל אנשים שבאו אחרי שהם בגדו בעמם כדי להתיישב ביישובים הערביים. אי-אפשר לקבל אותם. ... תראו מה קרה בנצרת לאחרונה: מגורי האנשים הללו ביישובים הערביים גורמים להסלמה חברתית, פוליטית, וביאו להקצנה... אתם רוצים לפתור את הבעיה שלהם? תפתרו את הבעיה שלהם. יש לכם מחויבות כלפיהם? לא על חשבוננו, לא על חשבון הסקטור הערבי.⁴⁹

עבד-אלוהב דראושה (מד"ע):

האוכלוסייה הערבית לא רוצה לגור עם המשת"פים הללו. בהיותם משת"פים, עם כל הבעיות שיש להם - סמים וזנות - הם מרחיקים את המשפחות הערביות.

סגן שר הבינוי והשיכון א' בן-מנחם:

לנוכח כל זאת, אני דוחה את הטענה שיש קשר בין הקושי באכלוסם של הבניינים בפרויקט "נווה-ורדה" לבין אכלוס מיעוטן של הדירות על-ידי משרד הביטחון. זהות המשפחות שהופנו על-ידי משרד הביטחון היא באחריות הבלעדית של משרד הביטחון. הם לא מתאמים את זה עם אגף האכלוס ולא עם ישראל שורץ. יש להם אנשים, הם קובעים, זו המדיניות.

האשם מחאמיד (חד"ש):

זו עובדה קיימת.

סגן שר הבינוי והשיכון א' בן-מנחם:

אני רוצה להביא לידיעתכם שזה לא רק שם. זה קורה בכל המקומות. פשוט יש לנו בעיה, ואנחנו צריכים לפתור גם את הבעיות האלה. אין מה לעשות, אי-אפשר להשאיר את הבעיה הזאת באוויר. אלה אנשים שעזרו ותרמו למדינה. אי-אפשר להשאיר אותם מחוץ לגבולות מדינת ישראל. צריך למצוא להם פתרונות במקומות שהם יוכלו לחיות בהם.⁴⁸ ביקור של המחבר בשכונת אל-ורדה 16.2.2014.

⁴⁹ ראה לענין גם הצעה לסדר היום (1.12.1998) של ח"כ דוד אזולאי מש"ס (תושב עכו בעצמו) בנושא "הכוונה לשכן בעכו משת"פים", ד"כ התשנ"ט 1480.

"כדי שנבין, התושבים חשים כמגינים על בתיהם מפני פולש המסכן את קיומם ופוגע באיכות החיים שלהם. משפחות כאלו של סייענים בדרך כלל הן גם משפחות ברוכות ילדים, וכמובן גם לילדים נגרם נזק. הם לא נקלטים בחברה הזאת. לבית הספר היהודי הם לא הולכים. בבתי הספר הערביים הם נתקלים בעוינות. אני חושב, שמצב זה הוא מסוכן, ויש לעכו ניסיון מר מאוד בשכונות שכבר שוכנים בהן סייענים. מחלקת הרווחה בעיר תעיד על כך. אני חוזר ואומר, עכו קלטה מספיק סייענים, לא צריך להוסיף לה סייענים.

לסיכום, אדוני היושב-ראש, אדוני השר, אני פונה אליך ומבקש ממך לפעול אצל הנוגעים בדבר כדי להעביר את רוע הגזירה ולפטור, אחת ולתמיד, את הערים בעלות אוכלוסיות חלשות, ואת עכו בפרט, וכדאי לפזר גם בערים אחרות את הסייענים ולא ליישב אותם רק בערים כמו באר-שבע, רמלה ועכו, ולתת לעיר הזאת הזדמנות לפרוח מחדש, ולא לנסות לקבור אותה. אני מציע להפנות את הסייענים ליישובים כמו הרצלייה, צפון תל-אביב ועוד. תודה."

מהתיקים המשפטיים עולה כי אכן נהגה פרקטיקה של מתן נשק לסייענים לצורך הגנה עצמית, וכי היו מקרים בהם עשו סייענים לשעבר שימוש נמהר בנשק שנמסר לרשותם.⁵⁰

הקליטה של סייענים ביישובים ערבים על שרטון במחצית השנייה של שנות ה-90 ולמעשה מאז לא נמצאה עדות לשיכון יזום של סייענים ביישובים ערבים למעט יישובים בדואים באזור שבין ערד לבאר שבע. כבר בשנת 1995 הושבתה מערכת החינוך בעיר טירה עקב הכנסת ילדי סייענים לבתי הספר בעיר. בעיר הוקם ועד לסילוק הסייענים, ולאחר מחאות והשבחות חוזרות ונשנות של מערכת החינוך הושג במאי 1996 סיכום עליו חתם ראש תחום מיעוטים במשרד ראש הממשלה. במכתב שנשלח לראש עיריית טירה הובטח כי לילדי הסייענים תמצא מסגרת חינוכית אחרת בשנת הלימודים הקרובה, וכי מנהלת השיקום לא תפנה משפחות סייענים לטירה (ראה תצלום הסיכום, נספח מס' 1).⁵¹

האירועים שאירעו ביישובים הערבים במשולש בשני הלילות שקדמו לבחירות הכלליות הדרמטיות במאי 1999 כמעט שלא סוקרו בעיתונות העברית, ככל הנראה, עקב הפניית העניין התקשורתי להתמודדות האישית על ראשות הממשלה בין אהוד ברק לבנימין נתניהו. מה שאירע באותם שני לילות, נחשף בערעור על הכרעת ועדת ערר של מס רכוש, ערעור שנידון בבית המשפט המחוזי בחיפה והגיע לסיומו רק במחצית שנת 2012.⁵² בשל חשיבות הממצאים להם נזדקק מאוחר יותר, נביא את הדברים כפי שהם מופיעים בהכרעת הדין:

2. המערער מס' 1 (להלן "פריג"), שימש כסייען של שירותי הבטחון במהלך ימי האנתיפאדה הראשונה (ככל הנראה עד שנת 1998). המערער היה בעלים של עסק בשם "מלך הקפה" שהיה ממוקם במבנה השוק השייך למערער מס' 2 (להלן "גנאים"), ביישוב באקה אל גרביה. המערער 3 (להלן "קעדאן") הינו בעלים של בית מגורים ביישוב שהיה מושכר במועד הרלבנטי לאדם שסייע בעבר לכוחות הביטחון.

במשך השנים עברו להתגורר ביישוב באקה אל-גרביה סייענים רבים של כוחות הבטחון. סייענים אלו כונו בידי התושבים "הזרים". בשנת 1992 היוו אותם "זרים" כ-20% מתושבי הישוב. עוד התברר כי בין התושבים הוותיקים לזרים התגלעו סכסוכים רבים, חלקם בעקבות מעורבות בפלילים של משפחות פשע שונות וחלקם בעקבות תחושתם של התושבים הוותיקים כי "הזרים" מתנשאים עליהם ומשתלטים על נכסים ביישוב. כמו כן לובו המהומות על ידי מספר אנשי דת קיצוניים.

3. על רקע יחסים מתוחים אלו החלו ביום 15/5/99 מהומות ביישוב. המהומות החלו בעקבות סכסוך בין אחד הסייענים (הזרים) לבין אחד מבני משפחת אבו-מוך על מקום חניה. במסגרת אותו סכסוך ירה הסייען באחד מבני משפחת אבו מוך. השמועה על הירי פשטה ביישוב וליבתה את היצרים. בעקבות זאת החלו מהומות שנמשכו כל הלילה ורק בבוקר יום ה-16/9/99 בסיוע המשטרה נרגעו הרוחות. הרוחות שבו וסערו בשעות הערב ביום 16/5/11 בעקבות ירי מצידו של סייען נוסף אל עבר קבוצת תושבים ותיקים. גם במהומות אלו השתתפו תושבים רבים ונגרם נזק רב לרכוש. רק בשעות הבוקר הצליחו כוחות המשטרה להשליט סדר.

המהומות שהחלו בבאקה אל-גרביה התפשטו במהרה ליישובים אחרים במשולש ובכללם גית. כאשר שכנו המהומות בבוקר היום בו התקיימו הבחירות הכלליות בישראל, 17.5.1999, נמנו לפחות ארבעה הרוגים

⁵⁰ בע"א 5355/97 **מדינת ישראל נ' מדאח** (פורסם בנבו, 4.8.1998) נידון ערעור המדינה כנגד חיובה בפיוציים בגין הריגת שני בניה של המשיבה. באותו מקרה שוכן סייען לשעבר בכפר ג'לג'וליה וניתן לו נשק להגנה עצמית. ביום 8.10.1988 תקפו רעולי פנים את הסייען, רפעת עודה ושרפו את מכוניתו. עודה פתח באש, ירה למוות בשני בניה של המשיבה ופצע קשה את המשיבה עצמה.

כן ראה לענין זה, ת"פ (מחוזי חי) 5005/06 **מדינת ישראל נ' אלחמיד** (לא פורסם, 15.1.2008); ע"פ 1234/08 **פלוגי נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 22.5.2008); עת"מ (מחוזי י-ם) 393/05 **כ.מ. נ' משרד הפנים - המינהל לרישוי** (פורסם בנבו, 11.6.2006).

⁵¹ אחד הכרוזים שפורסמו, כרוז שהעתקו מצוי בידי המחבר, נוקב בשמות 13 ילדי משפחת סייענים שהופנו על ידי משרד החינוך ללמוד בבית הספר אלנג'אח בעיר טירה.

⁵² ע"ו (מחוזי חי) 8364-02-12 **פריג נ' מנהל מס רכוש וקון פיוציים** (פורסם בנבו, 6.8.2012).

ועוד עשרות פצועים כפי שגם ניתן לראות מממצאים שנתקבלו בפסקי דין נוספים שדנו באותם אירועים.⁵³ גם במרוצת שנת 2005 אירעו מהומות על רקע דומה באזור המשולש. באותם אירועים נהרג תושב הכפר אום-אל-קוטוף בירי מנשק שהוחזק בידי סייען לשעבר.⁵⁴

גל רביעי: 2000-

הפגיעה בסייענים ב-1999 ומהומות אוקטובר 2000 הובילו לסוף התהליך המזוהה כאן כגל השלישי של שיקום הסייענים. שיקומם של סייענים בישובים ערבים צומצם (אם לא הופסק כליל) מנקודת זמן זו ואילך במידה ניכרת. עקב הנסיגה מלבנון במאי 2000⁵⁵ ופריצת האינתיפאדה השנייה באוקטובר 2000 שוב נוצר צורך לקלוט מספרים גדולים של סייענים, מרביתם אנשי צד"ל שברחו מלבנון. הלחץ שנוצר עקב קליטה בערים מעורבות הביא לתופעה יוצאת דופן, עתירה שהוגשה באפריל 2001 מטעם עיריית עכו כנגד מדינת ישראל על מנת שזו תפסיק לשכן סייענים בעיר.⁵⁶ העתירה נמחקה בהסכמה בינואר 2002. בהחלטת בג"ץ לא פורטו פרטי ההסכמה, אך ניתן ללמוד על תכניה על סמך כתבה שפורסמה בעתון הארץ ביולי 2001. באותה כתבה טען ראש עיריית עכו דאז ד"ר שמריהו בירן, כי בעכו כבר חיות יותר מ-30 משפחות סייענים ומנהלת הסייענים במשרד ראש הממשלה הבטיחה לו שני דברים: לא להכניס יותר סייענים לעכו ולא להעביר סייענים מדירה לדירה בלא להיוועץ בו.⁵⁷

מתחילת שנות ה-2000 ניתן לראות כי חלק ניכר ממאמץ שיקום הסייענים עבר מישובים ערבים ומערים מעורבות לערים בהן היה עד אז רוב יהודי ברור זוהי הנקודה שבה מתחיל הגל הרביעי של קליטת ושיקום הסייענים. המפה שמצטיירת מאז מקבילה למדי למפת הישובים הידועים בכינוי עיירות פיתוח

⁵³ ראה לענין זה גם ת"א (שלום ת"א) 63118/04 עכאווי נ' משטרת ישראל (פורסם בנבו, 6.10.2008); ות"פ (שלום חד"י) 3510/99 מדינת ישראל נ' אבו מוך (פורסם בנבו, 25.4.2002), בפסק הדין בת"פ 3510/99 הורשע הנאשם בהיזק בזדון לרכוש. את הכרעת הדין ביססה השופטת דיאנה סלע על עדותו של איש המשטרה רס"ר ארביב שנכח במהומות בבקה אל-גרביה:

ביום 16.5.99 התקבל ארוע על ירי לעבר ביתו של עבדאלה אבו מוך, וזה היה המשך של ארוע ירי מתאריך 15.5.99. הוא הגיע למקום סמוך לשעה 20:00 ביחד עם צוות מג"ב וניידת, והמתפרעים התפרעו סביבו, דפקו על פח הרכב, ניסו לתקוף אותו ולא אפשרו לו לקבל פרטים.

לאחר מכן התקבל מידע נוסף על התקהלות ליד בתיהם של בני משפחת כראג'ה בג'ת בכוונה לשרוף את הבתים, וכן נתקבל מידע על ארועי ירי. הם הגיעו להסכמה על פינוי הבתים, ואז קיבל מידע על כך שאנשים שורפים בתים בבקה אל גרביה.

הוא הגיע לביתו של עאדל כראג'ה, וראה מתקהלים רבים, בית שרוף וזריקות אבנים. ארביב רשם את שמותיהם של האנשים שראה במקום, ונשאר במקום עד אשר קיבל ידיעות שאנשים מתפזרים לבתים נוספים, ומתכוונים לשרוף את ביתו של סייען בשם פואד סעיד. כאשר הגיע לשם ראה חלק מהמתקהלים שהיו בבתים הקודמים ואחרים, אשר זרקו בקבוקים בוערים ושרפו את ביתו של פואד. השוטרים ניסו לפזר את המתפרעים, אך לא הצליחו, והוא עזב את המקום מאחר שהמצב היה מסוכן מדי. הוא קיבל ידיעות על כך שהמתפרעים מתכוונים לשרוף את ביתו של שוטר לשעבר בשם גימיל חליל, וכאשר הגיע לשם ראה ששרפו גם בית זה. הוא ציין את שמות האנשים אשר ראה במקום.

לאחר מכן קיבל ידיעות על כך שמתכוונים לשרוף בית נוסף של גימיל גוזלן ליד המסגד הישן, וכאשר הגיע לשם ראה את הבית בוער, וזיהה מספר אנשים. כאשר יצא אל הכביש הראשי של בקה אל גרביה, מצא שהכביש חסום בפחים ואבנים.

הגיעו אליו ידיעות נוספות לפיהן ההמון ממשיך לכיוון ביתו של המתלונן, וכאשר הגיע לשם מצא המון פרוע, אשר זרק אבנים לעבר ביתם של המתלונן וגיסו. הוא זיהה מספר אנשים וכן את הנאשם שזרק אבנים לעבר ביתו של המתלונן. כמו כן ראה אדם נוסף בשם סעיד גימיל פאיד אבו מוך שיצא מביתו של המתלונן עם תיק ביד.

באותו זמן התברר לו כי ההמון בדרך לביתו של אדם נוסף בשם מוסטפא, וכאשר הגיע לשם ראה את הבית בוער ומספר אנשים שתרמו לכך. בהמשך נתקבל מידע כי נמצאה גופה בביתו של המתלונן, וכאשר חזר לשם ונכנס לבית המתלונן, מצא גבר ששכב על הגב ולא נשם, גבר נוסף שנשען על המיטה ללא דופק, וגבר נוסף שהיה עם דופק. הוא בירר את שמם של האנשים שלא היה להם דופק, ורופא אשר הגיע למקום קבע את מותם.

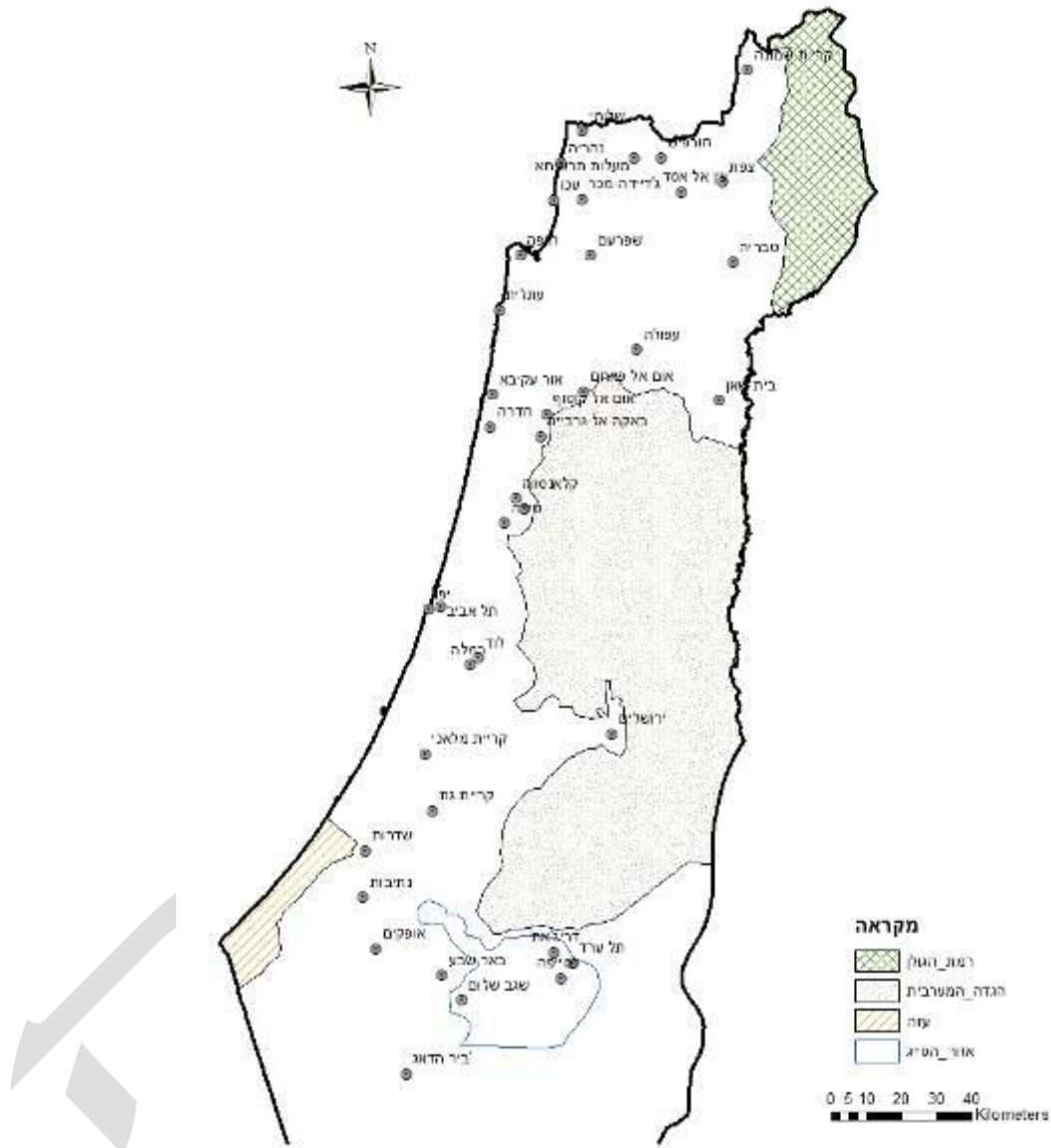
⁵⁴ ת"א (מחוזי חי') 705-06 אבו חרמה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 18.6.2009); ע"פ 1234/08 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 22.5.2008).

⁵⁵ בנוגע למקומות בהם נקלטו אנשי צד"ל, ראה אגמון, 2010, עמ' 1. עפ"י אגמון, רוב אנשי צד"ל שנקלטו בשנת 2000, חיים בחמישה יישובים: נהרייה, קריית-שמונה, טבריה, מעלות-תרשיחא וחיפה.

⁵⁶ בג"ץ 5230/01 עיריית עכו נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 22.1.1992). כן ראה באותו ענין כתבה בעתון הארץ, רטנר, דוד. "סייען עובר דירה, ראש העיר אורב בחדר המדרגות", הארץ 7.7.2001.

⁵⁷ דוד רטנר, "סייען עובר דירה, ראש העיר אורב בחדר המדרגות", הארץ 7.7.2001.

ושכונות מצוקה. מכאן ואילך ניתן למצוא שיקום של סייענים בטבריה, נהריה, קרית שמונה, צפת, מעלות-תרשיחא, שלומי, עפולה, בית שאן, חדרה, אור עקיבא, קרית מלאכי, קרית גת, שדרות, נתיבות, אופקים שכונות שפירא והתקווה בתל אביב, שכונות פת, נווה יעקב ופסגת זאב בירושלים. נראה כי המכנה המשותף לבחירת אותם מקומות הוא שכר הדירה הנמוך והיעדר כושר התנגדות משמעותי של אוכלוסיית המקום. לא ניתן כמעט למצוא סייענים נקלטים ביישובי העשירון העליון או בהתנחלויות.

מפה 5 – כל גלי קליטת סייענים בישראל, 1949-2014

במידה מסוימת, פרק זה נותר פתוח משום שהגל הרביעי הוא גל נמשך שיש בו עליות כדוגמת אירועי האינתיפאדה השנייה בשנים 2000-2003, נסיגת ישראל מדרום רצועת עזה בשנת 2005 והשתלטות חמאס על רצועת עזה בשנת 2007. משנת 2005 קיימת רגיעה יחסית בקליטה של סייענים מוכרים, אך במקביל חל גידול משמעותי במספר הפניות לבתי משפט של פלסטינים הטוענים כי הם מאוימים על רקע של שיתוף פעולה עם

ישראל. למעשה, הצורך בסייענים להשגת מודיעין והמוניטין שנוצר לשיקום בישראל יצרו יחדיו דינמיקה שתוצאתה זרם הגירה קבוע של מאות פלסטינים לישראל מדי שנה על רקע של סייענות או בשל איומים שמקורם בחשד או בהפצת שמועה על סיוע לישראל. בקצרה, אין מדובר עוד בחילוץ נקודתי ומצומצם עקב תקלה ביטחונית אלא בזרם מתמיד של אנשים לתוך ישראל אשר נשען על תשתית קליטת הסייענים. זרימה זו של אנשים לתוך ישראל דורשת ניתוח נוסף והסבר נפרד.

כפי שהוצג לאורך הפרק, המקור לדינמיקה הזו קשור לשינויים טריטוריאליים. תפיסת שטח על ידי כוחות הביטחון הישראלים הובילה לגיוס סייעני מודיעין על מנת לשמור על ביטחון האזור; נסיגה של כוחות הביטחון כמעט תמיד לוותה בקליטה של סייענים בשטחי ישראל. אך כאשר תפיסת השטח מלווה גם בהתפשטות טריטוריאלית התמונה המתקבלת נהיית יותר מורכבת ותורמת רבות לזרימה המתמידה של סייענים משוקמים לתוך גבולות ישראל. הצורך המודיעיני בגיוס סייענים גדל באופן משמעותי כאשר כוחות הביטחון נדרשים להבטיח את ביטחונם האישי של ישראלים אשר מתיישבים בלב אוכלוסייה עוינת. באזורים בהם חיות אוכלוסיות אשר עשויות להיות עוינות בסמיכות זו לזו, טווחי הזמן הנדרשים בין החלטה לפגוע באוכלוסייה אזרחית לבין הוצאה של פיגוע לפועל עשויים להיות קצרים למדי. היותר וריבוי נקודות היישוב החדשות מחייב גם הוא פריסה ביטחונית רחבה בהרבה מאשר הגנת הגבולות הפנימיים למשל, הצורך בפריסת סייענים ומקורות רבים מקבל משנה תוקף. הכוונה היא בעיקר ביכולת לאתר את המפגע הבודד, או את הצעירים היכולים לעבור משיחה בטלה לדיבור ומדיבור למעשה, כאשר מעשה יוצא לפועל עוד באותו היום, ללא שימוש בתשתית ארגונית, ללא שימוש באמצעי תקשורת אלקטרונית ואף ללא הצטיידות בנשק חם. במקרים כאלה, מידע על התארגנות עוינת או מידע המושג באמצעות מעקב אחר תקשורת אלקטרונית לא יוביל לאיתור מוקדם ואף לא ליכולת מניעה. הפיגוע הרצחני ביישוב איתמר במארכס 2011 הוא הדוגמה לסוג כזה של פיגוע. שני צעירים בני 18 ו-19 מהכפר עוורתא הסמוך לאיתמר, שניהם ללא כל עבר ביטחוני, החליטו על דעת עצמם לבצע פיגוע. הם חדרו לישוב, רצחו זוג הורים ושלושה מילדיהם ונמלטו ללא שאותרו בשעת מעשה. השניים נתפסו רק לאחר שנמצאו עקבות המוליכים לעוורתא, מעצר כל הגברים בכפר והשוואת דגימות הדנ"א של העצורים לאלו שאותו מפיסת בד אותה הותיר אחד הרוצחים במנוסתו מהיישוב.⁵⁸ פריסה רחבה של סייענים נועדה בין השאר להפחית את ההסתברות של טרור מסוג זה.

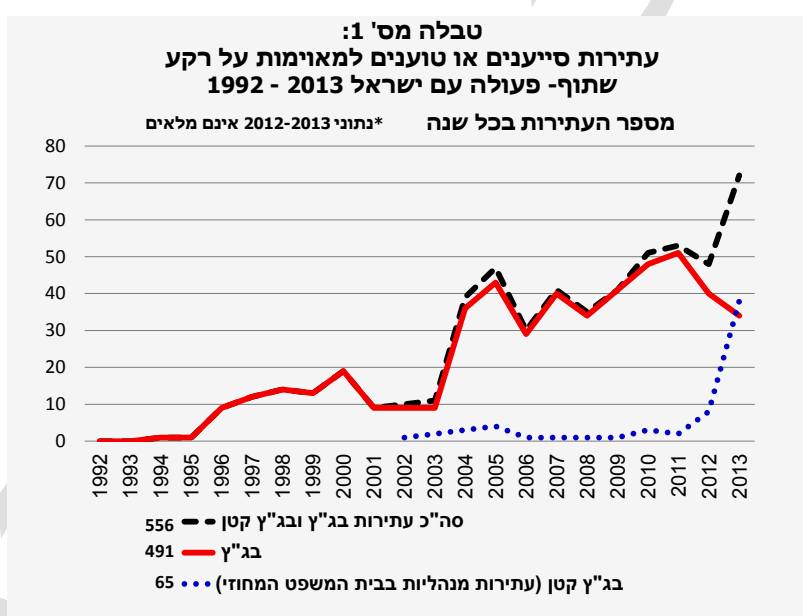
בנקודה זו נקשרת פריסת הסייענים לסוגיה של גבולות המערכת הפוליטית. ככל שהתרחב מפעל ההתנחלות⁵⁹ וככל שמוקמו עוד התנחלויות או מאחזים בשטח מבודד או עיון, כן היה צורך בפריסה רחבה יותר של סייענים על מנת להגן על יותר מטרות. ככל שגדל מספר הסייענים כן גדל מספר הנחשפים

---

⁵⁸ בית המשפט הצבאי (שומרון) 2395-11 **התביעה הצבאית נ' עואד** (פורסם בנבו, 13.9.2011), וכן, עמוס הראל ואבי יששכרוף, "פיגוע הרצח באיתמר: הישג מודיעיני, לצד כמה נורות אזהרה", **הארץ**, 18.4.2011.
⁵⁹ בכמה מקרים הפכו פלסטינים למאויימים לא בשל שיתוף פעולה מודיעיני, אלא בשל מעורבותם בעסקי מכירת קרקעות. כך למשל בת"פ (שלוס י-ם) 51161-05-12 **מדינת ישראל נ' פלוני** (לא פורסם, 11.10.2012) קבע השופט כי, "הנאשם ביסס את טענתו כי הוא צפוי לסכנה ממשית מידי גורמים הפועלים באזור הנתון לשליטת הרשות הפלסטינית, בשל מעורבותו בעסקאות של מכירת קרקע מפלסטינים ליהודים" בערעור שהוגש על אותה החלטה [ע"פ (מחוזי י-ם) 47045-11-12 **פלוני נ' מדינת ישראל** (טרם פורסם)] מפרטים עורכי דינו של המערער, מה היו העסקאות בגינן הפך למאויים: "בסך הכל היה המערער מעורב לפחות בחמש עסקאות שיצאו לפועל, בירושלים, באזור אפרת, בנווה דניאל ואליעזר. המערער מעורב בעסקאות נוספות שטרם יצאו לפועל...העסקה שגרמה לחשיפה מוחלטת של המערער ועליה העידו המערער ומר ידידיה סרמונטה, לשעבר רבש"צ מועצה מקומית אפרת, הינה עסקה למכירת קרקע ליד אפרת."

כן ראה עת"מ (מינהלי י-ם) 393/05 **כ.מ. נ' משרד הפנים - המינהל לרישוי** (פורסם בנבו, 11.6.2006); ת"א (מחוזי י-ם) 61585-01-13 **ראדי ואח' נ' מאור השרון יזמות (א.מ) בעמ'** (פורסם בנבו, 25.2.2014); בג"ץ 8222/08 **חברת "דיוקא" בעמ' נ' מפקד כוחות צה"ל** (פורסם בנבו, 31.12.2008); בג"ץ 7437/12 **פלוני נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 6.10.2012).

ובעקבותיהם מספר המאוימים המבקשים מקלט בישראל. העלייה התלולה במספר העתירות לקבלת מעמד בישראל עקב טענות בדבר זכאות למעמד של סייען או מאויס מאז אימוץ המדיניות של קליטה גלויה של סייענים בישראל ב-1994 נותנת תימוכין לטענה זו. כפי שניתן גם לראות מהטבלה מטה⁶⁰, העלייה התלולה במספר העתירות אירעה דווקא בעשור שתחילתו ב-2004, עשור בו פחתו באופן ניכר האוימים הביטחוניים החיצוניים הקונבנציונליים על מדינת ישראל. באותה תקופה גם פחת גם האויס לחייהם של חשודים בשיתוף פעולה עם ישראל בזירה בה הועסקו מרבית הסייענים, הגדה המערבית. מאז שנבחר אבו מאזן לתפקיד נשיא הרשות לא ידוע כמעט על רציחות יזומות שבוצעו ביוזמת מנגוני הרשות הפלסטינית בגדה המערבית. הפרק הבא מציג ניתוח נוסף של הממצאים המשפטיים ודן בדינמיקה המצטיירת של זרימת אנשים מהשטחים לישראל, ובמשמעויות של הגידול בפניות על רקע של מאוימות בתקופה של שקט בטחוני יחסי.

ניתוח משפטי-פוליטי

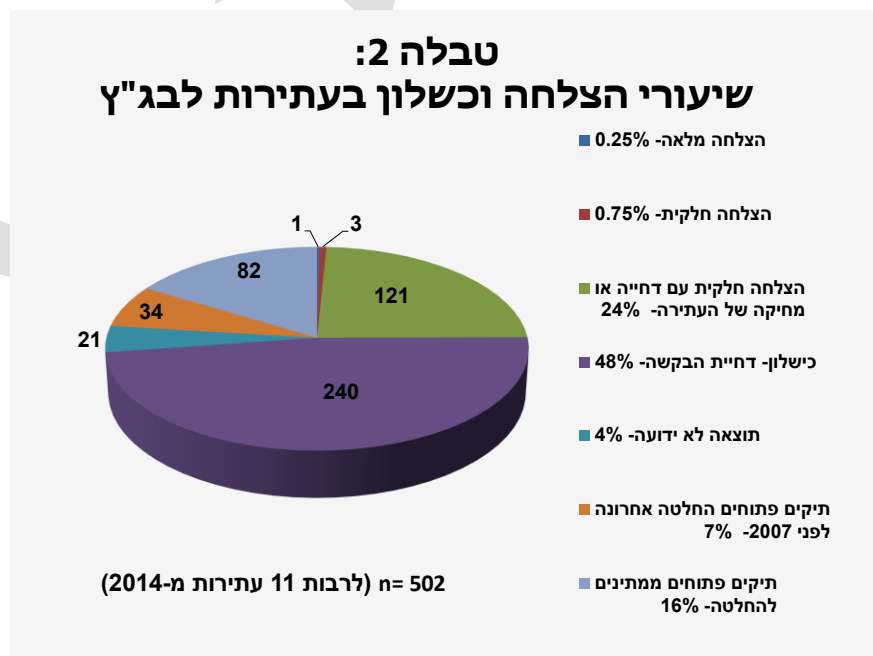
מספר האנשים שקיבלו מעמד של סייען על ההטבות הנלוות לו עומד ככל הנראה על אלפים בודדים. ברם שיקום הסייענים יצר שתי תופעות נלוות עמן תיאלץ מדינת ישראל להתמודד עוד שנים ארוכות. המדובר לא רק במקרים בהם נכשל השיקום אלא גם בחלק מהמקרים בהם ניתן לתאר את שיקום הסייענים כהצלחה.

⁶⁰ מדובר בתיקים הניתנים לאיתור במאגרים המשפטיים באמצעות מילות חיפוש. המספרים האמיתיים הם גבוהים יותר בשיעור שקשה להעריכו במדויק. ניסיון שנעשה לאמת את מספרי העתירות המתקבלים בחיפוש ממוקד במאגרי המידע עם מספרי העתירות שהוגשו על ידי עורכי דין מובילים, מרמז כי הפער יכול להיות גבוה ב-10% עד 20% מזה המדווח. הנתונים של השנים 2012 ו-2013 אינם משקפים ככל הנראה את ההיקף המלא של הפעילות המשפטית. בדרך כלל עוברות כשנתיים מסוף שנה קלנדרית עד אשר נקלט החלק הארי של העתירות במאגרים המשפטיים. **בג"ץ קטן**: בשנת 2000 נחקק חוק בתי משפט לעניינים מנהליים, התש"ס-2000. החוק הסמיך את בית המשפט המחוזי בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים, לדון בשורה של עילות שבעבר נידונו בבג"ץ (מכאן הכינוי בג"ץ קטן). מטרת החוק היתה להפחית מהעומס על בג"ץ בדרך של העברת נושאים טכניים פשוטים לבתי המשפט המחוזיים. עד שנת 2012 כמעט לא הוגשו עתירות מנהליות מצד סייענים או מאויימים. ב-2013 היה מספר העתירות המנהליות, שעניינן סייענים ומאויימים, שווה כמעט למספר העתירות לבג"ץ.

א. ביקוש גדל והולך לקבלת מעמד של סייען, גם מצד אנשים שתרומתם המודיעינית היא שולית;
 ב. יצירת תשתית אנושית וארגונית על בסיס מעמד הסייענות, תשתית המאפשרת שהית קבע חסרת סטטוס של אזרחות במדינת ישראל.

זכיה במעמד של משוקם משולה עבור פלסטינים רבים ל"זכייה בפרס הגדול" בהגרת הפיס. מי שמקבל מעמד של סייען מוכר מקבל תעודת זהות ישראלית (אך לעתים רחוקות אזרחות), מקום מגורים ששכר הדירה עבורו בתקופת השיקום משולם בידי המדינה, סיוע כספי חודשי (במקום משכורת כדי לא ליצור יחסי עובד מעביד) קבוע במשך חמש עד עשר שנים, סיוע בלימודים ומימון קייטנות לילדים, לימודי הסבה מקצועית לסייען ולאשתו והלוואה מסובסדת לרכישת דור קבע בסוף התהליך. אלו הם תנאים ששיעורם הכספי וחופש התנועה שהם מקנים מהווים חלום רחוק עבור רוב הפלסטינים. זהו הסבר אפשרי לפער העצום בין מספר העתירות לבג"ץ לבין סיכויי הזכייה כפי שתמחיש טבלת סיכויי הצלחה בעתירות. מבין למעלה מ-500 עתירות נמצא מקרה אחד של זכיה מובהקת בפסק דין סופי ועוד שלושה מקרים של זכיה חלקית בפסק דין, שה"כ פחות מאחוז בודד מכלל העתירות. לעומת זאת אם אנו מתבוננים בתוצאה המסווגת כזכייה חלקית באמצעות דחייה או מחיקה של העתירה, ניתן לראות כי כאן קופצים שעורי ההצלחה לסדר גודל של 34% (מתוך התיקים שנסתיימו ותוצאתם ידועה (124 הצלחות והצלחות חלקיות מתוך 364 פסקי דין סופיים). מרבית ההצלחות החלקיות הן הצלחות משפטיות מינוריות, המסתכמות בהסכמה של המדינה להאריך את היתר השהיה של העותר, לעכב את גירושו או להעביר את הבקשה לעיון מחודש של ועדת המאוימים (מה שמבטיח המשך שהות בהיתר בישראל).

מבחינת אותם פונים שבקשתם לקבלת מעמד של סייענים לא הוכרה, הכרה במעמד כמאויים היא הטוב במיעוטו. ההטבות הנלוות למעמד הסייען אמנם לא ניתנו, אך שהות בהיתר בישראל היא הישג לא מבוטל. שהות בהיתר שנלווה לה גם היתר עבודה היא פרס גדול יותר. מבחינת מערכת הביטחון דחיית העתירה או מחיקתה נתפסת כהישג אף אם נלווה לעתירה היתר שהיה בישראל בסטטוס של מאויים, כיוון שבכך נמנע הצורך בהוצאה גדולה הדרושה לשיקום סייענים מוכרים. מה שנעלם מהעין הוא העובדה שמי

שעותר לבג"ץ ולו גם פעם אחת בטענה של מתן סיוע בטחוני, יישאר בישראל כמעט תמיד, בשהיית קבע, בסטטוס זה או אחר. עצם הגשת העתירה לבג"ץ היא כשלעצמה הניצחון, תהא תוצאת העתירה אשר תהא. לעותר יש עורך דין, מקום לשים בו את ראשו, קשרים חברתיים ובמקרים רבים, אף עבודה שניתן להשתכר ממנה. נמצאו במחקר מקרים של אנשים שהגישו ארבע ואף חמש עתירות, הפסידו בכולן, ואף על פי כן הם חוזרים ועותרים מתוך ישראל כאשר נוצרות נסיבות חדשות (נישואין לאזרחית ישראלית, הולדת ילדים וכיו"ב).⁶¹ עלות הקליטה, אמנם לא מופיעה בתקציב הביטחון במקרה בו עותר אינו מוכר כסייען, אך את מחיר התקצוב הבטחוני מחליפים מחירים אחרים ובכללם, מחירי קליטה בפועל של אוכלוסיה חלשה, תלושה וחסרת מעמד, אוכלוסיה ההולכת וגדלה וכוללת בתוכה פלסטינים דחויים בחברה הפלסטינית ולא מוכרים ואף לא רצויים בחברה הישראלית.

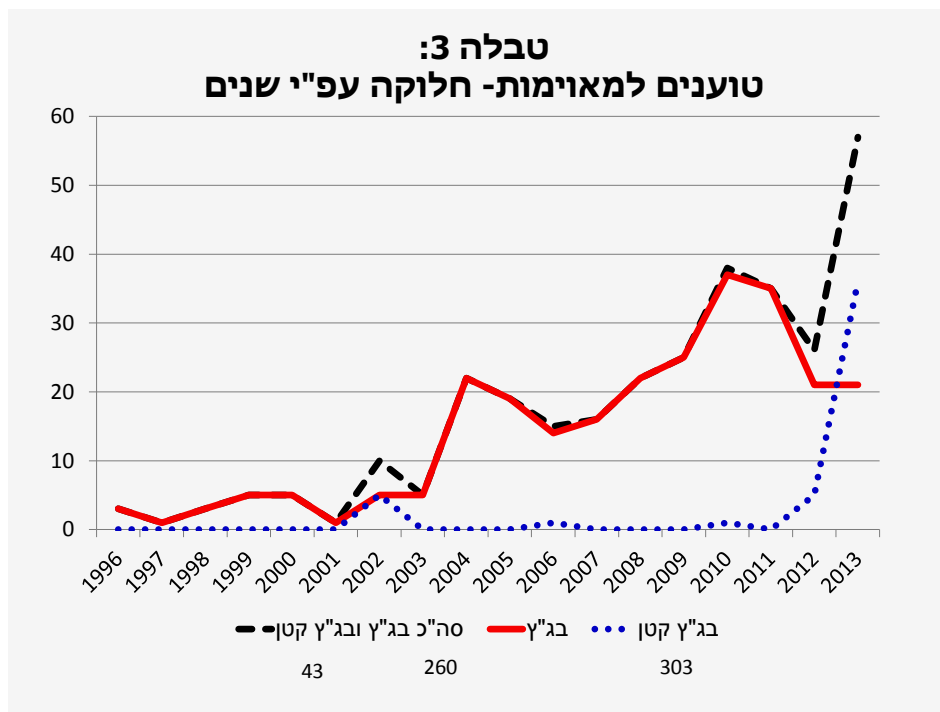
טענה בדבר קיום מאוימות על רקע של שיתוף פעולה בטחוני הפכה להיות טענה רווחת בקרב פלסטינים הנעצרים בגין שהיה בלתי חוקית או בקרב אלה שבחרו להתיישב בישראל בדרך קבע. בעוד שמספר העתירות מצד מי שהוכרו כסייענים הוא יציב למדי, בעשור האחרון, מרבית העתירות המגיעות לבג"ץ על רקע של שיתוף פעולה, הן עתירות של מבקשי מעמד בישראל הטוענים כי אינם יכולים לשוב לשטחי הרשות הפלסטינית או לעזה בשל איומים לחייהם. בעשר השנים הראשונות מאז הסכם אוסלו היה המספר הממוצע של עתירות על רקע של מאוימות 3 בשנה. בשש השנים הבאות (2004-2009) קפץ הממוצע ל-16 בשנה, ובארבע השנים האחרונות שנדגמו (2010-2013) היה הממוצע 39 בשנה, בכללן 57 עתירות בשנת 2013 לבדה. במלים אחרות, יותר ממחצית העתירות שהוגשו אי פעם (156 מתוך 308 שהן 51%) על רקע של מאוימות, הוגשו בארבע השנים האחרונות. בין העתירות שהוגשו ב-2013 ניתן לזהות פרקטיקה חדשה. מבין 36 העתירות המנהליות שהוגשו ב-2013 הוגשו 31 עתירות בבית המשפט המחוזי מרכז-לוד בשבתו כבית-משפט לעניינים מנהליים. 13 מאותן 31 עתירות, הוגשו במהלך כחודש והגיעו לשימוע ראשון במרוצת שבועיים שתחילתם ביום 21.10.2013 וסופם ביום 5.11.2013, כל 13 העתירות נידונו בפני השופטת דנה מרשק מרום. כל העתירות נוקבות ביועץ המשפטי לממשלה כמשיב. הגדרת ועדת המאוימיים כמשיבה נעשתה על ידי בית המשפט ולא על ידי העותרים. אף אחד מהעותרים לא היה מיוצג על ידי עורך דין והטקסט של החלטת השופטת נראה כאילו הועתק מתיק אחד למשנהו. ההחלטה בכל המקרים נקראת כך:

1. לאחר עיון בבקשה ובעתירה, בהעדר מסמכים תומכים כשלא ברור מהי ההחלטה הנתקפת ומועדים, הבקשה לצו ביניים נדחית.
2. קובעת דיון בעתירה ליום ...

בכל 13 המקרים נקבע מועד הדיון לתאריך כלשהו בשנת 2014. פרקטיקה זו מבססת את הטענה כי בחלק ניכר מהמקרים תכלית העתירה היא קניית זמן וסטטוס פורמלי כלשהו בישראל. העותרים (ובפרט מי

⁶¹ ראה לדוגמה את מקרהו עו"ד איברהים שלא לפה שהגיע לראשונה לדיון בבג"ץ בשנת 1996 [בג"ץ 4535/96 שלא לפה נ' שר הפנים (פורסם בנבו, 26.1.1998)]. נפסק שם כי על האף העובדה שהעותר נשוי לאזרחית ישראל ניתן לגרשו לרצועת עזה בכפוף לעיון מנהלי מחודש בתיק. כעבור שלוש שנים מגיש שלא לפה עתירה חדשה שנדחתה אף היא [בג"ץ 2086/99 שלא לפה נ' שר הפנים (פורסם בנבו, 30.1.2000)]. חולפות עוד שנתיים ושלא לפה מגיש עתירה שלישית, בה כותב עורך דינו, "העותר שוהה ממילא בשטח מדינת ישראל, מזה כחמש שנים שנים". גם עתירה זו [בג"ץ 1832/01 שלא לפה נ' שר הפנים (פורסם בנבו, 2.4.2001)] נדחתה. חלפו עוד חמש שנים ובשנת 2006 הגיש שלא לפה עתירה רביעית [בג"ץ 10604/06 שלא לפה נ' שר הפנים (פורסם בנבו, 8.3.2007)], הפעם העילה לעתירה היא שינוי נסיבות, לשלא לפה ולאשתו נולדה בת. גם עתירה זו נדחתה במאוס 2007 בקביעה כי אין אינדיקציה למאוימות על רקע של שיתוף פעולה. ניתן לשער כי אם דחיית ארבע עתירות במשך 11 שנים לא גרמו לעותר לעזוב את ישראל, ככל הנראה הוא חי בה עדיין עם משפחתו בנחת, גם בהיעדר אזרחות או היתר לשהיית קבע.

שהכין עבורם את כתב העתירה ונמנע מלחתום עליה) יודעים כי מצבם המשפטי רעוע. כוונת העתירה, אינה בהכרח לזכות בפסק דין, אלא לקבל נייר פורמלי כלשהו המאפשר לעותרים לשהות ולהתבסס בישראל. זימון לדיון משפטי תלוי ועומד מביא באופן רגיל לעצירת הליכי גירוש עד לסיום ההליך. באופן פרדוקסלי, דווקא בתקופה בה לא נרצחים כמעט סייענים בשטחי הרשות הפלסטינית ולכאורה יש פחות איומים, דווקא בתקופה זו טיפס לשיא מספר הטוענים לאיום לחייהם על רקע של שיתוף פעולה עם ישראל.

מבלי משים כמעט, כתוצאה מהתשתית שנפרסה עבור הסייענים, נוצר ערוץ קליטה חדש בישראל שהוא נספח לתופעת הסייענות. יסודותיו של ערוץ קליטה זה תחילתם בתביעה להכרה במעמד של סייען, המשכם בבקשה להיות מוכר כמאוימת, או למצער, בניסיון לקבל היתר שהיה בישראל מטעמים הומניטאריים. בסבך החדש שנוצר עקב התקווה להיות מוכר כסייען נוצרו גם הזדמנויות עסקיות שונות. כך זיהו סייענים משוקמים הזדמנות ומכרו תעודות סייען מזויפות. בפסק דין משנת 2001 מסופר על סייען לשעבר ששוקם בישראל יחד עם בני משפחתו והקים עמותה לקידום הסייענים בישראל. הסייען לשעבר הורשע בכך ש"הנפיק לכל דורש תעודות חברות בעמותה תמורת תשלום חד פעמי של 300 ₪ ותשלום חודשי נוסף של 30 ₪... הנפיק למעלה מ-100 תעודות, כאשר ידע כי התעודות אותן הנפיק משמשות את תושבי האזור לעבור במחסומים."⁶² סייענים משוקמים אחרים נתפסו כאשר הם מסייעים בהברחת שוהים בלתי חוקיים לישראל.⁶³ והיו גם

⁶² עדיי 1434/06 (ערעורים צה"ל איוי"ש) **התובע הצבאי נ' אלג'מעאת** (פורסם בנבו, 8.3.2006); כן ראה ת"פ (שלום ראשלי"צ) 2848/02 **מדינת ישראל נ' מוסא** (פורסם בנבו, 9.10.2003). במקרה זה הורשע הנאשם בהעסקת שוהה בלתי חוקי שהחזיק תעודה מזוייפת מטעם "העמותה לקידום הסייענים בישראל" הנושאת את תמונתו ולפיה הינו "חבר כבוד" בעמותה. עוד ראה בענין זיופי תעודות סייען, בייש (שלום בייש) 1517/01 **מדינת ישראל נ' אחמד חושיה** (פורסם בנבו, 7.2.2001); ת"פ (שלום י-ם) 2689/04 **מדינת ישראל נ' ראזם בסאם** (פורסם בנבו, 15.2.2005); ת"פ (שלום י-ם) 4237/04 **לשכת תביעות ירושלים נ' רפיק** (פורסם בנבו, 14.3.2006); פריק (מחוזי י-ם) 23170-12-11 **משרד המשפטים/רשם העמותות נ' אחיי - העמותה לקידום הסייענים** (פורסם בנבו, 23.1.2012)

⁶³ עי' (ערעורים צה"ל אזח"ע) 23/01 **שראתחה נ' התובע הצבאי** (פורסם בנבו, 24.4.2001); ת"פ (שלום בייש) 1880/03 **לשכת תביעות מרחב נגב נ' מנסור** (פורסם בנבו, 29.3.2007); ת"פ (שלום ת"א) 6006/03 **מדינת ישראל נ' אבו גאמע** (פורסם בנבו, 4.5.2005); בייש

מקרים בהם נתפסו שוהים בלתי חוקיים כאשר הם מתחזים לסייענים אף ללא סיוע אקטיבי של סייענים משוקמים.⁶⁴ גם סייענים לשעבר שבחרו לנהל אורח חיים נורמטיבי ותקין מצאו עצמם לעתים מסובכים בפרשיות שונות בגין מתן מגורים לקרובי משפחה השוהים באופן בלתי חוקי בישראל.⁶⁵

את מגמות ההגירה הקשורים בניסיונות להשיג מעמד סייען ניתן לתאר באמצעות התרשים הבא.

איור מס' 1 – גלי ההדף של שיקום סייענים

אוכלוסיית השוהים הבלתי חוקיים (שבחיים) היא בבירור אוכלוסייה שאינה שייכת לקטגוריה של סייענים, ולרבים מהכלולים בה אין קשר ישיר לסייענים, אך יש באוכלוסייה זו מקרים לא מעטים (לא כולם מתועדים) שהשבחיים מסתייעים בסייענים, בין בדרך של מעבר לישראל, איתור מקום מגורים, השגת תיעוד, ומציאת תעסוקה קבועה או זמנית.

בסיוורים שעשיתי ברחבי הארץ במקומות בהם מתגוררים סייענים לשעבר, התקבלה תמונה קבועה למדי, על כל סייען שהוכר ככזה על ידי מערכת הביטחון נמצאים במדינת ישראל למעלה מ-20 אנשים נוספים בסטטוס כזה או אחר. יש מהם היושבים בישראל, באופן מוכר (עם תעודות זהות), מוכר למחצה (אישורי שהיה) ולא מוכר (ידועים בכינוי "שוהים בלתי חוקיים"). אלה עשויים לכלול את המשפחה הגרעינית של הסייען הכוללת אישה וילדים (לא אחת גם אישה שניה וילדיה)⁶⁶ כאשר קורה שלילדי האישה השנייה סטטוס

(שלום י-ם) 6301/03 **מדינת ישראל נ' עומר אבו זהרה** (פורסם בנבו, 19.8.2003); ע"פ 7531/03 **פדילה נ' מדינת ישראל** (פורסם באתר הרשות השופטת, 5.1.2004); ת"פ (שלום רמי) 1823/04 **מדינת ישראל בן עיסה** (פורסם בנבו, 4.5.2006); ת"פ (שלום כ"ס) 1332/04 **מדינת ישראל נ' קזמאר** (פורסם בנבו, 1.2.2005); ת"פ (מחוזי ת"א) 40244/05 **מדינת ישראל נ' אבו עמאש** (פורסם בנבו, 5.6.2006); רע"פ 6589/07 **פלוני נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 15.10.2006); עפ"י (מחוזי מרכז) 2254-01-09 **אבו שיחה נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 4.3.2009); מ"ת (שלום ב"ש) 37802-06-13 **מדינת ישראל נ' פלוני** (פורסם בנבו, 1.7.2013).
⁶⁴ ב"ש (שלום י-ם) 1981/02 **מדינת ישראל נ' בן מוסא** (פורסם בנבו, 25.2.2002); ע"פ (מחוזי ב"ש) 7227/05 **מדינת ישראל נ' איליאסוב** (פורסם בנבו, 1.2.2006); ת"פ (שלום י-ם) 2689/04 **מדינת ישראל נ' בסאם** (פורסם בנבו, 15.2.2005).
⁶⁵ ת"פ (שלום כ"ס) 3166/02 **מדינת ישראל נ' שמש** (פורסם בנבו, 29.2.2004); ת"פ (מחוזי ת"א) 40121/07 **מדינת ישראל נ' ענאד** (פורסם בנבו, 28.11.2007).
⁶⁶ ת"פ (שלום י-ם) 1032/00 **מדינת ישראל נ' חמד** (פורסם בנבו, 22.4.2004); עתי"מ (מנהלי ב"ש) 326/03 **דאוד נ' שר הפנים** (פורסם בנבו, 18.8.2004); בג"ץ 10089/06 **פלונים נ' שר הפנים** (פורסם בנבו, 24.6.2007); בג"ץ 11090/07 **פלוני נ' שר הבטחון** (פורסם בנבו, 24.6.2007); בג"ץ 364/11 **פלוני נ' שר הפנים** (פורסם בנבו, 31.3.2012).

שונה משל ילדי האישה הראשונה); הורים, אחיות ואחים⁶⁷ שכניסתם הותרה על רקע של מאוימות בשל פעילות הסיוע של בן המשפחה; בנות ובני זוג מהשטחים של ילדי הסייענים שגדלו בישראל; בני משפחה המגיעים לביקור ונשארים לגור מגורי קבע; מאוימים אחרים; שוהים בלתי חוקיים.

בפסק הדין שעסק בסוגיית חוקיותו של חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), התשס"ג-2003 מצטטת השופטת פרוקצ'יה נתון משנת 2003 שנמסר על ידי המדינה ולפיו "מאז 1994 קבלו כ-130,000 מתושבי האיזור מעמד כזה או אחר במדינה" (בג"ץ 7052/03 עדאללה נ' שר הפנים, עמ' 216). נתון זה הובא על ידי המדינה כדי לתמוך בטענה לפיה קיים סיכון בטחוני הנובע מבני זוג פלסטינאים שהתיישבו בישראל בעקבות איחוד משפחות. ככל הנראה חלק משמעותי מאותם 130,000 תושבי האיזור שקיבלו מעמד במדינת ישראל באותו עשור (1994 - 2003) זכו לקבלת המעמד המבוקש בשל סיועם למדינת ישראל ובעזרת סל קליטה מתקציב מדינת ישראל.

אין בכוונת המאמר לטעון כי מרבית הסייענים מעורבים בפעילות עבריינית במדינת ישראל. מה שכן נטען הוא שהתופעות המתוארות מעלה הן ספח נלווה וניתן לצפייה מראש של תופעת הסייענות, לא מעט דווקא בשל ההשקעה המסיבית בשיקום סייענים שקיבלו הכרה.⁶⁸ היקף התמיכה בסייענים המוכרים וההבנה כי קבלת הכרה כסייען מאפשרת קליטה בישראל במימון המדינה יצרו ביקוש ניכר למעמד של סייען בקרב פלסטינים המבקשים לשפר את תנאי חייהם.

פעילות פלילית וחיים בשולי החברה

במהלך המחקר עלתה לא אחת הטענה כי סייענים משוקמים לרבות בני הדור השני הם קבוצה בעלת סיכון להיות מעורבים בפעילות פלילית יותר מאשר כל קבוצת אוכלוסייה אחרת. קשה היה לקבל נתונים מדויקים על שיעורי הפשיעה מכמה סיבות.

א. משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר אינם מתייחסים לסייענים לשעבר כאל קבוצה נפרדת ולכן אין בנמצא כל קטגוריה שתבדיל קבוצה זו מקבוצות אחרות.

ב. פניות ממוקדות על פי חוק חופש המידע אל המשטרה ואל שירות בתי הסוהר, הביאו למסירת מידע שעונה על שאלות אחרות מאלו שנשאלו, תשובות שאינן רלבנטיות למחקר זה).

ג. גם במקרה שסייענים לשעבר נחשדים בביצוע עבירות פליליות צריכים להתקיים כמה תנאים מצטברים על מנת שניתן יהיה לגלות עובדה זו. 1) נדרשת החלטה כי קיימות ראיות המצדיקות הגשת כתב אישום; 2) אם קיימות ראיות, יש לעתים פניה של פרקליטות המדינה לסגירת התיק בשל שירותים שנותן החשוד לשירותי הביטחון או למשטרה; 3) הנאשמים מורשעים בהחלטת בית המשפט; 4) החלטת בית המשפט מזהה את המורשעים כסייענים או כדור שני לסייענים. רק אם מתקיימים כל התנאים (גיבוש כתב

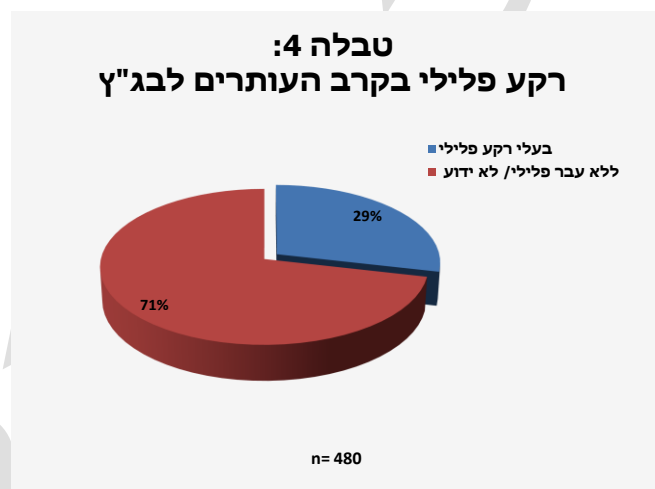
---

⁶⁷ בג"ץ 1791/09 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 19.3.2009); ת"פ (שלום עכו) 1229/04 מדינת ישראל נ' פשאפשה (פורסם בדינים ועוד, 25.10.2004); ת"פ (מחוזי ת"א) 40125/06 מדינת ישראל נ' אלחין (פורסם בנבו, 1.2.2007); עת"מ (מנהלי י-ם) 661/07 אבו חמיד נ' שר הפנים (פורסם בנבו, 3.3.2008).

⁶⁸ היו סייענים לשעבר שנקלטו היטב בישראל, התערו בחברה ואף פתחו וקיימו עסקים מצליחים וגילו הצטיינות גם בתחומים נוספים. כך למשל, במהלך המחקר סייעה בידי סטודנטית לתואר שני שהגיעה לישראל כילדה ושירתה לאומי (מ.ה). היו גם מקרים של גיוס ילדי סייענים לצה"ל. ראה למשל, ת"פ 40121/07 מדינת ישראל נ' מוסא ענאד.

אישום, החלטה להעמיד לדין, הרשעה וזיהוי כסייען), רק אז ניתן יהיה לקבוע כי אכן מדובר בהשתייכות לאוכלוסיית הסייענים לשעבר.

אחת האינדיקציות למעורבות נרחבת בפלילים היא המצאות רקע פלילי בשיעור גבוה מאד בתוך העותרים לבג"ץ. מבין 480 עתירות לבג"ץ בהן היה מידע כלשהו מעבר לשמות הצדדים צוין רקע פלילי של העותרים ב-140 עתירות בקירוב (29%). קרוב לוודאי שהשיעור האמיתי הוא גבוה יותר, כיוון שבחלק מהעתירות יש מידע מועט ביותר. עם זאת אחת הסיבות העשויה להטות את המספרים כלפי מעלה היא שלילת מעמד הסייען ממשוקמים שנתפסו שוב ושוב בפעילות פלילית. שלילת מעמד הסייען ממשוקמים ששוהים בישראל במעמד של תושב ארעי, פירושה גם לעתים ביטול המעמד ואפשרות של גירוש לשטחים.⁶⁹ כן מצויים בקבוצה זו טוענים רבים למאוימות שמעמד הסייען לא ניתן להם.

מבין העבירות הפליליות ניתן לזהות כמה תחומים בהם יש עבירות רבות יחסית ובכללם, הברחת שבחיים ושיכונם בישראל, עבירות סמים⁷⁰, עבירות רכוש⁷¹ ועבירות של אלימות במשפחה⁷². במהלך המחקר, בכל מקום יישוב בו ביקרתי וביקשתי להתחקות אחר אוכלוסיית הסייענים, הופנתי כמעט מיד למחלקת הרווחה ביישוב. קשה לאתר נתונים מדויקים, אך ברור כי משפחות רבות של סייענים, גם

⁶⁹ בבג"ץ 7659/10 פלוני נ' משרד הביטחון, פס' 2 לפסק דינו של השופט דנציגר (פורסם בנבו, 13.3.2011) מצויין בהכרעת הדין כי, "על רקע התנהגותו הפלילית הנמשכת של העותר וקיום אורח חיים עברייני החליט ראש שירות הביטחון הכללי ביום 29.4.2003, תוך שאישר את המלצות הוועדה המייעצת, על הפסקת הטיפול השיקומי בעותר." ראה לענין זה גם, בג"ץ 9366/05 פלוני נ' שר הביטחון (פורסם בנבו, 12.9.2013), בו בוטל הסכם עם סייען לשער שהורשע בסחר סמים; בג"ץ 1030/04 פלוני נ' שר הביטחון (לא פורסם); בג"ץ 10089/06 פלוני נ' שר הפנים; בג"ץ 8713/09 טוויל נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 21.12.2009); בג"ץ 7536/12 פלוני נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 24.6.2013).

⁷⁰ עע"א (מחוזי ב"ש) 2690/01 אדברי נ' מדינת ישראל- שב"ס (פורסם בנבו, 4.9.2001); ת"פ (מחוזי ת"א) 3808-01-10 מדינת ישראל נ' מצבאח (פורסם בנבו, 11.11.2010); ת"פ (שלום עכו) 3182/05 מדינת ישראל נ' חוסיין (פורסם בנבו, 31.12.2006); עת"מ (מחוזי ת"א) 2287/06 קדומי נ' משרד הפנים (פורסם בדיניים ועוד, 11.2.2007); מ"ת (מחוזי חי') 201-10-09 מדינת ישראל נ' דביח (פורסם בנבו, 11.10.2009). כן ראה לענין זה, בג"ץ 681/97 פלוני נ' שירות הביטחון הכללי (פורסם בנבו, 10.3.1997); בג"ץ 9366/05 פלוני נ' שר הביטחון (פורסם בנבו, 12.9.2003);

⁷¹ בש"פ 6454/96 מדינת ישראל נ' אלחלייל (פורסם בנבו, 16.9.2006); ב"ש (משפחה י-ם) 1332/02 מדינת ישראל נ' אל קתות (פורסם בנבו, 31.5.2005); ת"פ (מחוזי י-ם) 104-10 מדינת ישראל נ' ברששת (פורסם בנבו, 5.4.2011); מ"ת (שלום י-ם) 8629-01-11 מדינת ישראל נ' חסין אבראש (פורסם בנבו, 12.1.11).

⁷² ת"פ (שלום נצ') 3022/03 מדינת ישראל נ' סאסא (פורסם בנבו, 1.10.2003); תפ"ח (מחוזי ת"א) 1075/05 מדינת ישראל נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.12.2007); עת"מ (מנהלי ת"א) 2287/06 קדומי נ' משרד הפנים (פורסם בנבו, 11.2.2007); ב"ש (שלום י-ם) 2770/06 מדינת ישראל נ' אלגעאפרה (פורסם בנבו, 21.3.2006); תפ"ח (מחוזי י-ם) 667/09 מדינת ישראל נ' פלוני (פורסם בנבו, 29.3.2012); עמ"ת (מחוזי חי') 5712-03-09 א פארה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 19.3.2009).

כאלה שסיימו את הליך השיקום, חיות בדוחק ומתקיימות מקצבאות של הבטחת הכנסה.⁷³ עבור חלק (חלק משמעותי ככל הנראה) של אוכלוסיית הסייענים המשוקמים, נמשכת ההישענות על שירותי רווחה ותשלומי קצבאות גם בקרב בני הדור השני.

סיכום

מאז מלחמת ששת הימים נמצאה ישראל במצב קבע בו היא שולטת על אוכלוסייה עוינת שגודלה היחסי נע במשך 47 שנים בשיעורים שבין 35% ל-75% ממספר אזרחי ישראל. בכל אותה תקופה הצליחה ישראל לתת מענה ביטחוני טוב בשעה שהיה עליה להתמודד גם עם איומים חיצוניים לא קלים. אין ספק כי הפריסה המודיעינית הטובה ובכלל זה השימוש המסיבי בסייענים אפשרו את ההצלחה בשמירת ביטחון יחסי בתוך מסגרת השליטה ובפרט בתוככי מדינת ישראל. עם זאת הפרקטיקה של מתן מקלט ומעמד בתוך ישראל לסייענים שנחשפו, מעולם לא עמדה לביקורת ציבורית. יתר על כן, בעדויות שנאספו במהלך מחקר זה לא נמצא שום תימוכין לכך שנתקיים דיון בפורום פוליטי בכיר דיון כלשהו על המשמעויות החברתיות והכלכליות של מדיניות קליטת הסייענים בישראל. המדיניות נשקלה בעיקרו של דבר במונחים של תועלת מיידית לביטחון השוטף והצורך לשדר אמינות על מנת לאפשר גיוס סייענים בעתיד.

המדיניות של קליטת סייענים ושיקומם, לא רק שאינה זמנית, אלא שגם סופה אינו נראה באופק ללא הסדר מדיני. במצב המדיני הנוכחי, הביקוש לסייענים ובאופן מדויק יותר, היצע הסייענים ובעקבותיו גם הלחצים להיקלט בישראל ולזכות בה במעמד של קבע הם תופעה מתמשכת ויציבה. הביקוש לקבלת מעמד קבע בישראל בטענה של זכאות למעמד של סייען אף הוא נמצא בעלייה מתמדת. קליטת הסייענים מתרחשת בעיקרה ביישובים חלשים בישראל, עובדה המסייעת לכך שנושא שיכונם של הסייענים לא עורר עד כה תשומת לב ציבורית רבה, על אף מתיחויות קשות שטופלו באופן נקודתי.

הגידול בביקוש לקבל מעמד של סייען, ובעקבותיו תושבות בישראל וקבלת סל קליטה נדיב, ביקוש זה גדל דווקא בתקופה בה האיומים הצבאיים הישירים על ישראל פחתו מאד בהשוואה לעבר. בין 85 ל-90% מהסייענים שנקלטו אי פעם בישראל, עשו זאת מאז 1994, בתקופה בה פינתה ישראל שטחים שכבשה לאחר 1967 ובתקופה בה נחתמו הסכמי שלום עם שתי מדינות, ירדן ומצרים להן הגבול המשותף הארוך ביותר עם ישראל. בתקופה זו גבר אמנם האיום בטרור עקב הקמת שלטון עצמאי בעזה, אך מספר הסייענים והטוענים לסייענות מעזה הוא קטן באופן ניכר ממספרם בקרב תושבי הגדה המערבית. מאחר והרוב המגיע של העותרים מגיע משטחי הגדה המערבית, שטחים בהם קיים איום טרור, אך לא איום חיצוני משמעותי על בטחון מדינת ישראל, ניתן גם לשער כי המידע המגיע מאותם הסייענים הוא מידע שני בחשיבותו בהשוואה למידע הנדרש אודות איומים קיומיים, כמו הפיתוח הגרעיני באיראן או אפילו איומי הטרור מעזה וסיני. מידע המושג באמצעות סייענים בשטחי הגדה המערבית מאפשר לעמוד על הלך הרוחות בקרב אוכלוסייה הנמצאת בשליטה ישראלית ובקרבה מיידית למרכזי האוכלוסייה בישראל והוא מאפשר לגלות ולהצמיח איומי טרור בעודם באיבם.

---

⁷³ באחד מהראיונות שקיימתי עם בן של משפחה שעניינה תלוי ועומד בבג"ץ, סיפר המראוויין המתגורר בעיר ש-95% ומעלה מתושביה הם יהודים, כי המשפחה מצליחה לשרוד בזכות חלוקת מזון שבועית הנעשית בידי גמ"ח חרדי.

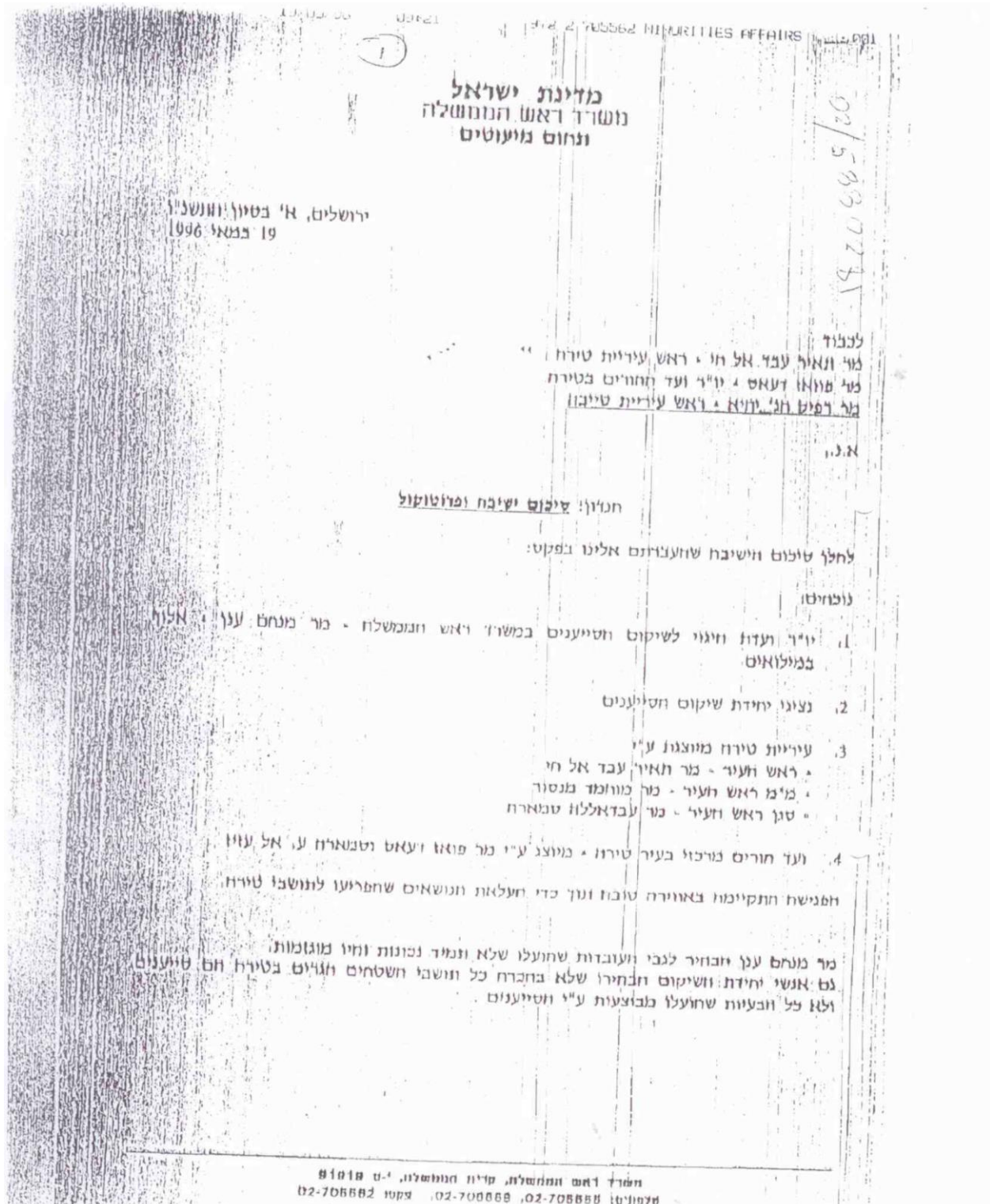
קבלת ההחלטות בנושא העסקת ומתן מקלט לסייענים נעשה באופן שהציבור בכללו אינו מודע להשלכותיו. במקביל להרחבת היישוב היהודי בשטחים, מתקיים הליך שקט של התיישבות מקבילה של תושבי השטחים בישראל, הליך הממומן בחלקו בידי מדינת ישראל ומקבל בחלקו האחר הכרה בפועל סביב מתן המעמד של מאוימות המזכה את המאוימים בהיתרי שהיה מתחדשים.

האפקט המצטבר של הגירת קבע באמצעות הסתמכות על מעמד הסייענות וגרורותיו (מאוימות, טענות למאוימות) עומעם במידת מה עקב מתן סוגי מעמד שאינם אזרחות, קרי מתן תושבות והיתרי שהיה מתחדשים. בדרך זו אין להגירה זו ביטוי פוליטי בבחירות הכלליות בישראל. תושבי קבע לכל דבר הופכים להיות מעין נמצאים שאינם נמנים ואינם נספרים. השאלה עד כמה זמן יכול להימשך מצב של פער בין מציאות חיים מסוימת לבין הרצון לתת ביטוי פוליטי לאוכלוסיית קבע חסרת זכויות הצבעה היא שאלה פתוחה.

התבוננות במציאות כפי שהיא משתקפת מממצאי המחקר מראה כי המגמות הקיימות מצביעות על כך שחלק ניכר מפעילות הסייענים והמאוימים כרוך במאמץ להרחיב את היישוב היהודי בגדה המערבית ולבסס מציאות בה חלקים ניכרים מהגדה יהפכו לחלק בלתי נפרד מישראל. מאמץ זה הכרוך במתן הגנה לעשרות נקודות מבודדות בלב אוכלוסייה עוינת מחייב מאמץ מודיעיני כבד הרבה יותר מאשר המאמץ הנדרש לשמירת גבולות חיצוניים. יחסי ההמרה של מאמץ זה כרוכים בעידוד אוכלוסייה יהודית חזקה יחסית להתיישב בגדה המערבית וקליטה מקבילה של זרם קבוע המורכב מאוכלוסייה חלשה יחסית של סייענים (במימון המדינה) ומאוימים בתוך גבולות הקו הירוק. המחיר של הרחבת הגבולות בפריפריה השליטה הוא החלשת המרכז ויצירת מציאות פוליטית ודמוגרפית שונה לחלוטין מזו ששררה בין הירדן והים אך לפני שנות דור. מציאות חדשה זו ספק אם פתרה את בעיות העבר, אבל ככל הנראה תותיר שפע של בעיות לא פתורות לעתיד.

סיכום ישיבה בין נציגי ועדת ההיגוי לשיקום סייענים במשרד ראש הממשלה לבין נציגי עיריית טירה, 19.5.1996

סמליות

לסיכום נסבצ:

1. מנחלת השיקום תקיים קשר הדדי מולמדי עם עיריית טירת ונציגיה ע"מ למנוע או הזנתו והיכוכים, ולספל בבעיות מיד עם התעוררותם.
2. חוזר בשיבה ע"י מר מרט עק ונציגי יחידת השיקום, שאין תוכניות לנחלת משפחות סויענים בטירה.
3. לתלמידים, אשר רישומם בבתי הספר בטירה לסוגיהם, נמנע בשנת הלימודים תשנ"ו, חימצא מסגרת לימודים חלופית אחרת לשנת חז.

הסיכום חוז לקובל עליו.

כ ב ל ה ,
 לנו שולח
 ראש תחום מיעוטים

ועתה: ראש חכונשלה - מל שמעון פרס.